

Archeologische collecties in depots in Oost-Vlaanderen

Nulmeting
in het kader van het
proefproject archeologiedepot
2012

Lien **LOMBAERT** · Anne-Cathérine **OLBRECHTS**

Luc **BAUTERS** · Anneke **LIPPENS**

2013

Met steun van de
Vlaamse overheid

Inhoudstafel

1. situering/opdracht

- 1.1. Inleiding
- 2.2. Doelstellingen
- 2.3. Methode

2. archeologische collecties in depots in oost-vlaanderen

- 2.1. Musea
- 2.2. Archeologische instellingen
- 2.3. Archeologische bedrijven

3. archeologische voorwerpen

- 3.1. Periodes
- 3.2. Soorten materialen

4. beheer van archeologische collecties

- 4.1. Gebouwen
- 4.2. Tweedeling: tijdelijke en permanente depots
- 4.3. Personeel
- 4.4. Registratie
- 4.5. Opgravings- en collectiearchief

5. behoud van archeologische collecties

- 5.1. Conservering van archeologische voorwerpen bij lopende opgravingen
 - 5.1.1. Richtlijnen
 - 5.1.2. Conserveringsproblematiek
- 5.2. Behoud door actieve conservering
 - 5.2.1. Wie?
 - 5.2.2. Selectie voor conservatie
- 5.3. Behoud door passieve conservering
 - 5.3.1. Historiek en evolutie van klimaatrichtlijnen voor het behoud van erfgoed
 - 5.3.1.1. Het ontstaan van klimaatrichtlijnen
 - 5.3.1.2. Evolutie in de klimaatrichtlijnen
 - 5.3.1.3. Evolutie in de klimaatbeheersing
 - 5.3.1.4. Wat met temperatuur?
 - 5.3.2. Gebouwen
 - 5.3.3. Klimaatbeheersing en –controle
 - 5.3.4. Lichtbeheersing
 - 5.3.5. Inrichting en verpakking

6. samenwerking, wetenschappelijk onderzoek en toegankelijkheid

- 6.1. Samenwerking met andere musea en/of diensten i.v.m. de archeologische collectie
- 6.2. Wetenschappelijk onderzoek
- 6.3. Toegankelijkheid

7. samenvatting en aandachtspunten

- 7.1. Archeologische collecties in depots in Oost-Vlaanderen
- 7.2. Beheer van archeologische collecties
- 7.3. Behoud van archeologische collecties

8. besluit

bijlagen

1. situering/opdracht

1.1. Inleiding

De Vlaamse Overheid bereidt momenteel de bijhorende uitvoeringsbepalingen voor van het onroerenderfgoeddecreet ¹. Eén van de doelstellingen is de zorgplicht inzake deponering decretaal te bevestigen en onroerenderfgoeddepots te erkennen. Binnen dit kader werd een proefproject archeologiedepot opgestart in 2012, vastgelegd in een convenant en bijbehorende resultaatsverbintenissen tussen de Vlaamse Overheid en de provincie Oost-Vlaanderen. Het project dient als proeftuin om erkenningscriteria voor archeologische depots en de daaraan gekoppelde procedures te ontwikkelen. Het proefproject bestaat uit een vijfjarentraject waarbij op de vier basistaken van een erkend onroerenderfgoeddepot wordt ingezet: beheer, behoud, ontsluiten en sensibiliseren. Eén van de opdrachten die de provincie Oost-Vlaanderen binnen dit project uitvoert, is een nulmeting met betrekking tot depots met archeologische collecties binnen de provinciegrenzen.

De bewaringstoestand van archeologische collecties in Vlaanderen was jarenlang een onbekende. Deze lacune kende verschillende oorzaken, onder andere de grote versnippering van Vlaamse archeologische collecties over diverse musea en instellingen en de spectaculaire aangroei van archeologisch materiaal, in allerhande materiaalcategorieën, door een intensivering van het archeologisch onderzoek. Het is pas sinds eind de jaren '90 van vorige eeuw dat de over het algemeen slechte toestand van archeologische collecties in al hun aspecten voor het eerst in kaart gebracht werd. Dit gebeurde eveneens in opdracht van de Vlaamse Overheid, maar toen binnen het Vlaamse museumbeleid. Het onderzoeksproject "Beheer, conservering en restauratie van archeologische collecties in museale context" ² had verschillende doelstellingen: het karteren van musea en instellingen met archeologische collecties voor heel Vlaanderen, de opmaak van de toenmalige stand van het beheer en behoud van de archeologische voorwerpen, het nagaan van het potentieel voor conservering en restauratie in binnen- en buitenland, het formuleren van aanbevelingen om de achterstand weg te werken.

In dit document wordt dikwijls verwezen naar en voortgebouwd op dit onderzoeksproject uit '99, een diepgaande analyse ervan was echter niet de opzet. De lezer die meer over het project uit '99 en de historiek van archeologische collecties tot eind vorige eeuw wil weten, raden wij aan de publicatie te raadplegen.

Uit de studie uit '99 kwamen een aantal knelpunten naar voren die kunnen omschreven worden als:

- een versnippering van de archeologische collecties over Vlaamse musea, overheden, archeologische diensten en privé-collecties
- diversiteit en verval van archeologische voorwerpen
- achterstand in het beheer en behoud
- onvoldoende sensibilisering
- gebrekkig eigen potentieel voor de conservering en restauratie van archeologische voorwerpen

Als oorzaken werden een tekort aan personeel en middelen aangehaald, maar ook de specifieke aard en de steeds toenemende hoeveelheid van archeologisch materiaal. Uit de klankbordgroep van dit project is de huidige Denkgroep Archeologische Collecties gegroeid. Deze denkgroep fungeert als een open forum en biedt ondersteuning bij archeologische collecties in Vlaamse musea en instellingen, de registratie en automatisering van deze collecties en conservatie

¹ Verschenen op 12 oktober 2013 in het Belgisch Staatsblad. Het uitvoeringsbesluit zou in 2014 definitief goedgekeurd moeten worden, zodat het decreet effectief op 1 januari 2015 in werking zal treden.

² Monsieur P., 1999. Beheer, conservatie en restauratie van museale collecties. Archeologische collecties, Onderzoeksproject in opdracht van de Vlaamse Gemeenschap 2, Brussel: Ministerie van de Vlaamse Gemeenschap Afdeling Beeldende Kunst en Musea.

en restauratie van voorwerpen uit archeologische collecties.

Op basis van de resultaten van het project uit '99 werd niet lang daarna een registratieproject opgestart onder de titel "Standaarden voor de registratie van archeologische objecten in een museale context"³, eveneens in opdracht van de Vlaamse Gemeenschap. Dit project had als doel een antwoord te bieden op de achterstand van de collectieregistratie. Er werden drie standaarden ontwikkeld: een minimale standaard, die een snelregistratie mogelijk maakt; een uitgebreide standaard, die een maximale registratie toelaat op wetenschappelijk niveau en een aanvullende standaard, die een overgangsfase vormt tussen de twee andere standaarden en beter past binnen een museale werking, zonder een overbelasting te veroorzaken. Het project doelde voornamelijk op een betere uniformiteit op het vlak van registratie van archeologische collecties tussen musea en instellingen en tussen de museale instellingen en de archeologische wereld.

Een tweede initiatief dat voortvloeide uit de resultaten van het project uit '99 was de studiedag die in 2009 door de provincie Antwerpen op initiatief van de Denkgroep Archeologische Collecties werd georganiseerd: "Is kiezen verliezen? Archeologische collecties in depots in Vlaanderen: op zoek naar toepasbare selectiecriteria". De studiedag stelde de selectieproblematiek binnen de archeologische wereld, zowel op het terrein als in depots, centraal. Het is een discussie die in Vlaanderen tot dan nooit echt gevoerd werd – en die nog lang niet afgerond is – maar het forum maakte selectie van archeologische vondsten wel al bespreekbaar.

1.2. Doelstellingen

Een overzicht van archeologisch erfgoed bewaard in depot binnen de provinciegrenzen en de toestand ervan zijn de doelstellingen zoals vastgelegd in de resultaatsverbintenis. Met de momenteel lopende voorbereiding van de uitvoeringsbepalingen van het nieuwe onroerendergoeddecreet en de rol van het proefproject als testomgeving van erkenningscriteria voor onroerendergoeddepots, kunnen op basis van deze nulmeting enkele suggesties worden gemaakt. Daarnaast werd, door gebruik te maken van het enquêteformulier uit '99, de mogelijkheid gecreëerd om een chronologische vergelijking te maken, waardoor verwezenlijkingen om de toenmalige problematiek op te lossen zichtbaar worden en eventuele nieuwe pijnpunten aan het licht komen.

1.3. Methode

Het onderzoeksproject uit '99 vormt de leidraad voor de huidige nulmeting, alhoewel er sterke accentverschuivingen op te merken zijn. Binnen dit project staan archeologische collecties in depots, niet in museale context, centraal. Dat wil zeggen dat er voornamelijk een focus ligt op de toestand van archeologische collecties in reserves en depotruimtes en niet zozeer in tentoonstellingsruimtes. Door het gewijzigde archeologische veld ten opzichte van tien jaar geleden werden niet enkel musea en archeologische instellingen aangeschreven, ook de recent gegroeide groep archeologische bedrijven werd opgenomen in het onderzoek. Men mag tevens niet vergeten dat het huidige project zich enkel binnen de provinciegrenzen van Oost-Vlaanderen afspeelt, waardoor het doortrekken van bepaalde stellingen voor de toestand in Vlaanderen toch een sterke nuancering verdient. Om een aanvaardbare vergelijking te maken met de toestand in '99 werd ervoor gekozen het enquêteformulier van toen als basis te nemen voor de huidige bevraging, weliswaar met de nodige aanpassingen en accentverschuivingen.

De vragenlijst uit '99 is gebaseerd op literatuur over beheer en behoud van archeologische voorwerpen, de insteek van de coördinatoren en stuurgroepleden van het project en de kennis die werd opgedaan bij werkbezoeken en congressen.

³ Driesen P., Wesemael E., 2001. Registratie en automatisering van museale collecties. Standaarden voor de registratie van archeologische objecten in een museale context, Onderzoeksproject in opdracht van de Vlaamse Gemeenschap 6, Brussel: Ministerie van de Vlaamse Gemeenschap Afdeling Beeldende Kunst en Musea.

De originele antwoordenlijsten uit '99 konden niet worden ingekeken, de samenvattende tabel wel. Indien de gegevens van deze tabel afweken van de gegevens in de publicatie, werd geopteerd deze laatste te gebruiken. Van de aangeschreven instellingen en musea beantwoordde toen iets meer dan de helft (47) de vragenlijst. Een van de conclusies na verwerking van de antwoorden was dat de gegevens hoogstens richtinggevend kunnen zijn. Door het lage aantal antwoorden werd slechts een relatief en onvolledig beeld gecreëerd. Ook de kwantitatieve gegevens bleven relatief, enerzijds omdat het beperkte tijdsbestek geen extra controles of vervolledigingen toeliet, anderzijds omdat er geen standaard bestaat voor bijvoorbeeld het volume van het depot of de collectie. Dezelfde opmerkingen dienen zeker ook in acht genomen te worden bij het lezen en interpreteren van de resultaten van het huidige project. Een cijfer in de tabel is de som van de aangekruiste antwoorden (soms kon men hoofdvraag én deelvraag aanduiden, ook die zijn zo geteld ⁴).

Aangezien de focus binnen dit onderzoek verschoven is naar archeologische collecties in depots, werd de vragenlijst ook in dit opzicht aangepast, bv. beperkte vragen over bruikleen of passieve conservering in expositieruimtes, en werden de vragen ook afgestemd op archeologische bedrijven. Aangezien er geen uniforme standaard bestaat voor collectiehoeveelheid (er wordt gerekend in lopende meter rek of dozen, kubieke meter, gewicht, aantal dozen of voorwerpen), werd de vraag over het volume in de huidige vragenlijst weggelaten. Deze aanpassingen gebeurden na overleg met het Klein Netwerk ⁵ proefproject archeologiedepot.

Er werden 31 musea, archeologische instellingen en bedrijven aangeschreven, in het najaar van 2012, die zeker of vermoedelijk archeologische collecties uit Oost-Vlaanderen in depot hebben. Het vertrekpunt was de lijst met archeologische depots die is opgesteld door de Denkgroep Archeologische Collecties, aangevuld met recent opgestarte diensten en archeologische bedrijven actief in Oost-Vlaanderen. Aangezien het archeologiedepot in het Provinciaal Erfgoedcentrum te Ename op het moment van de enquête in opstartfase was en nog niet volledig operationeel, werd geopteerd het depot niet op te nemen in de nulmeting.

De meeste antwoorden lieten lang op zich wachten – het is dan ook een uitgebreide vragenlijst – maar na een aantal herinneringsmails en -telefoontjes werden 22 antwoorden teruggestuurd, met of zonder ingevulde vragenlijst. Van 9 bevroegden kregen we helemaal geen antwoord. Degenen die wel antwoordden, maar geen enquêteformulier terugstuurden, gaven verschillende redenen mee waarom het formulier niet kon worden ingevuld. Omdat men niet beschikt over een archeologische collectie in depot, omdat men geen archeologische collecties uit Oost-Vlaanderen in depot heeft, maar meest genoemd en enkel door bedrijven, omdat men niet beschikt over een definitief depot, enkel over een tijdelijke opslagplaats of magazijn voor de collecties. Dit laatste aspect zal in dit onderzoek nog verder uitgediept worden.

Een ander belangrijk te onderzoeken aspect is of er tegemoet gekomen is aan de aanbevelingen uit '99 en wat de eventuele gevolgen hiervan zijn. Aan de hand van enkele gesprekken en plaatsbezoeken, die binnen het gegeven tijdsbestek mogelijk waren, wordt gepoogd het beeld van de huidige stand van zaken verder aan te vullen. De afbeeldingen in dit document dienen enkel ter illustratie van de tekst.

Er werd getracht een overzicht te genereren, maar het resultaat van dit onderzoek blijft echter een onvolledig rapport. Toch bevat dit document gegevens die een nuttige insteek kunnen betekenen binnen het beleid en de decreetvorming. Bovendien hopen we dat dit onderzoek bruikbaar kan zijn voor alle deponthouders van archeologische collecties.

4 De som van de hoofdvragen is dus niet per se gelijk aan de som van de deelvragen.

5 Het Klein Netwerk bestaat uit Oost-Vlaamse musea en (inter)gemeentelijke diensten met een archeologisch depot, de zogenaamde deponthouders.

Bij deze willen we dan ook iedereen bedanken die op de vragenlijst heeft geantwoord en de tijd heeft genomen om die in te vullen. Daarnaast bedanken we ook alle diensten die we mochten bezoeken en zeker ook dr. Patrick Monsieur, bij wie we terecht konden met vragen over het project uit '99.

2. archeologische collecties in depots in oost-vlaanderen

Een van de doelstellingen van het onderzoeksproject uit '99 was een overzicht te krijgen van de Vlaamse musea en instellingen met archeologische collecties. Er werd een onderscheid gemaakt tussen musea en archeologische instellingen met en zonder museum. De musea werden verder opgedeeld in zuiver archeologische musea en gemengde musea met archeologische collecties. Voor heel Vlaanderen werden in totaal 84 musea en instellingen die voldeden aan de beschrijving hierboven in kaart gebracht. Privé-collecties en depots in gemeentehuizen of in bergruimten beheerd door verenigingen werden niet opgenomen in het onderzoek. Ook voor het huidige onderzoek werd deze laatste categorie niet aangeschreven.

Aangezien binnen dit huidig onderzoek de nadruk ligt op archeologische collecties in depots en niet in museale context, wordt een andere indeling gemaakt, namelijk tussen musea, archeologische instellingen en archeologische bedrijven. Ook de sterk gewijzigde situatie van het archeologische werkveld de voorbije tien jaren ondersteunt deze indeling.

2.1. Musea

Antwoorden:

(bijna volledig) Zuivere musea

- Provinciaal Archeologisch Museum (pam) Ename
- Provinciaal Archeologisch Museum (pam) Velzeke
- Archeologisch Museum Universiteit Gent

Gemengde musea

- Stedelijke Musea Dendermonde
- SteM Sint-Niklaas
- Stedelijke Collectie Ninove
- Must Ronse
- STAM Gent
- 't Gasthuys - Stedelijk Museum Aalst
- Stadsmuseum Lokeren
- Stedelijke Musea Geraardsbergen (antwoord: geen archeologische collectie)

Dertien musea ontvingen de uitnodiging om de enquête in te vullen, waarvan tien een ingevulde vragenlijst hebben teruggestuurd. Het gaat om zowel zuiver archeologische musea als gemengde musea met archeologische collecties. Het merendeel van de musea breiden de archeologische collectie niet meer uit (passieve verzamelingen). Hieronder vallen onder andere MUST Ronse en Stadsmuseum Lokeren, die het aandeel archeologie in de collectie op respectievelijk 10% en 3% schatten. Slechts drie musea kennen een lichte aangroei van de archeologische collectie, met name Dendermonde en Ninove door een aanbod van derden (passieve verzamelingen die opnieuw aangroeien bij nieuwe opgravingen), en het Archeologisch Museum Universiteit Gent door schenking of een selectie uit eigen opgravingen (heel beperkt). Deze collecties bestaan voor een groot deel uit oude archeologische verzamelingen uit de 19e en 20e eeuw. Universiteit Gent en pam Velzeke voeren zelf nog archeologisch onderzoek en vallen daarmee onder de actieve verzamelingen.

Pam Velzeke kent daarnaast ook uitbreiding van de archeologische collectie conform het collectiebeleid (aanbod door derden, aankopen, schenkingen). De Stedelijke Collectie Ninove omvat onder meer vondstmateriaal van de opgraving van de vroegere abdij van Ninove in de jaren '90 van vorige eeuw. Momenteel bevindt de collectie zich voor groot een deel in het depot van Onroerend Erfgoed in Zellik. Het is de bedoeling om een aantal stukken tentoon te stellen in een vroegere toegangspoort van de abdij, nadat die is gerestaureerd. De stad Ninove is ook eigenaar van enkele archeologische collecties die bij noodopgravingen uitgevoerd door SOLvA aangetroffen werden. Aangezien Ninove niet zelf over een depot beschikt, werden niet alle vragen beantwoord, waar we rekening mee moeten houden bij het lezen van dit document.

De collectie van de Universiteit Gent verdient ook extra uitleg. In dit onderzoek bespreken we enkel de collectie in de tentoonstellingsruimte en de reserve van het Archeologisch Museum van de Universiteit Gent. Het archeologisch vondstenmateriaal in het depot van de vakgroep Archeologie, werd niet opgenomen. SteM Sint-Niklaas opende in 2008 zijn deuren en is bedoeld als museum en depot voor de regio Waasland. Op het vlak van archeologie bevat het depot enkel middeleeuwse archeologische collecties (o.a. abdij van Boudelo). Er bestaat een partnerschap met de ADW, waarbij de ADW de taak als regionaal archeologisch depot voor het Waasland op zich neemt.

Na de bevraging in '99 heeft het Oudheidkundig Museum van de Bijloke een herbestemming gekregen. Het Stadsmuseum van Gent, het STAM, dat in 2010 de deuren opende op dezelfde locatie, bestaat uit deze collectie, naast tal van andere erfgoedcollecties uit stadsgebied Gent. De archeologische deelcollectie wordt echter niet meer uitgebreid sinds de oprichting van de Stadsarcheologische Dienst van Gent. Het plan bestaat al langer om een centraal erfgoeddepot op te richten voor alle stedelijke musea in Gent (dus ook voor het STAM). In afwachting van de realisatie van dit project worden de collecties bewaard in het museumgebouw.

Pam Ename werd in 1998 opgericht en bestaat voor het grootste deel uit middeleeuwse archeologische vondsten afkomstig van Ename (Oudenaarde). Momenteel delen pam Ename en depot Onroerend Erfgoed buitendienst Ename dezelfde depotruimte. Pam Velzeke richt zich voornamelijk op archeologische collecties ouder dan 800 n.C. uit de regio zuid Oost-Vlaanderen. Op dit moment is men in Velzeke bezig de tentoonstellings- en depotruimtes en conservatie- en restauratieateliers uit te breiden. De bedoeling is dat ook de collectie van pam Ename binnenkort naar dit depot verhuist.

2.2. Archeologische instellingen

- Stadsarcheologische Dienst Gent
- Archeologische Dienst Waasland (ADW)
- Intergemeentelijk samenwerkingsverband voor ruimtelijke ordening en socio-economische expansie in het Land van Aalst (SOLvA)
- Onroerend Erfgoed (depot Ename)

Onder de archeologische instellingen rekenen we de Oost-Vlaamse (inter) gemeentelijke archeologische diensten, net zoals het depot van Onroerend Erfgoed in Ename. Deze instellingen kenden de afgelopen tien jaar heel wat archeologische activiteit, alhoewel dat op dit moment drastisch verminderd is voor de laatstgenoemde instelling: Onroerend Erfgoed behandelt op dit moment enkel nog vondstmeldingen. In het depot van het Onroerend Erfgoed in Ename zijn enkel collecties opgenomen die zelf werden opgegraven of waar in het verleden verantwoordelijkheid voor werd genomen.

Helaas kregen we van de Kale-Leie Archeologische Dienst (KLAD), opgericht in 2003, geen antwoord terug. Toch kunnen we meegeven dat de dienst met een groot plaatsgebrek kampt in het depot.

SOLvA, een intergemeentelijk samenwerkingsverband tussen 22 gemeentes in zuid Oost-Vlaanderen en opgestart in 2008, geeft mee niet over een eigen permanent archeologisch depot te beschikken, de vragenlijst werd volledig ingevuld aan de hand van de eigen databank, waarin alle gegevens over alle uitgevoerde projecten verzameld zijn.

Alle instellingen kennen een aangroei van de collectie door eigen onderzoek. Daarnaast aanvaardt de ADW ook aanbod van derden en schenkingen volgens het depotreglement en heeft ook de archeologische collectie van de Koninklijke Oudheidkundige Kring van het Land van Waas in beheer. Stadsarcheologie Gent gaat bijkomend ook actief op zoek naar oude collecties afkomstig uit Gent die niet bewaard worden in de dienst. Dit kadert binnen het beleid van de stad Gent om het archeologisch en historisch erfgoed van haar grondgebied zelf te beheren. Er is hier met andere woorden sprake van een actief verzamelbeleid. Uit de antwoorden op de vragen over selectie blijkt dat de archeologische instellingen alles uit eigen onderzoek bewaren (geen selectiecriteria), maar dat bij een aanbod door derden wel geselecteerd wordt (aanvaardingcriteria in het depotreglement) of dat het depot zelfs niet openstaat voor een aanbod door derden.

Momenteel dient archeologisch onderzoek te gebeuren volgens de richtlijnen in de minimumnormen. Daarin staat dat alle vondsten op het terrein ingezameld moeten worden (art. 28)⁷, maar dat bij vondstverwerking nadien altijd nog een selectie kan uitgevoerd worden. Een duidelijke omschrijving omtrent selectie en waardering van archeologische voorwerpen na verwerking bestaat echter (nog) niet, alhoewel de vraag naar geschreven richtlijnen zeer sterk is, zeker op het niveau van bodemmonsters, natuurwetenschappelijke stalen en bouw materiaal. Het opnemen van een collectie voor definitieve in bewaarneming verloopt volgens specifieke aanvaardingscriteria die opgenomen zijn in het huishoudelijk reglement van de (depot)instelling. Indien deze criteria al voor de uitvoer van het veldwerk gekend zijn, kan men zich daar maximaal op voorbereiden (geschikt verpakkingsmateriaal, maximum gewicht per verpakking, gescheiden vondstcategorieën, enz.).

2.3. Archeologische bedrijven

- Ghent Archaeological Team bvba (GATE)
- BAAC Vlaanderen
- aDeDe bvba
- Monument Vandekerckhove nv
- Fenikx (antwoord: geen depot)
- Ruben Willaert bvba Afdeling Archeologie (antwoord: geen depot)
- TRIHARCH onderzoek & advies bvba (antwoord: geen Oost-Vlaamse collecties in depot)

Tijdens het onderzoeksproject van '99 waren archeologische bedrijven nog onbestaande, tegenwoordig hebben zij het grootste aandeel in de uitvoer van archeologisch onderzoek. Waar archeologische instellingen en musea een sterk stads- of regiogebonden karakter vertonen, kunnen archeologische bedrijven actief zijn over heel Vlaanderen. Daaruit volgt dat de collecties in hun (tijdelijke) depots een zeer diverse oorsprong en samenstelling kennen. Niet alle aangeschreven bedrijven hadden Oost-Vlaamse collecties in depot, maar daarnaast gaan we er van uit dat degenen die wel geantwoord hebben, de totaliteit van alle archeologische collecties in hun depot beschrijven, niet enkel het aandeel Oost-Vlaamse collecties. Dertien archeologische bedrijven werden aangeschreven, zeven gaven een antwoord, waarvan vier met ingevulde vragenlijst. Twee bedrijven gaven aan dat de enquête niet op hen toepasbaar is, aangezien men niet over een eigen depot beschikt.

⁷ Met mogelijkheid tot uitzondering bij vondsten uit recente verstoringen en bouwvoor.

Dit impliceert dat men de tijdelijke opslagplaats, waar de voorwerpen eventueel ook gewassen, onderzocht, beschreven en/of verpakt worden, niet als depot beschouwt.

Op de vraag of alle vondsten bewaard worden, antwoorden alle bedrijven dat er selectie plaats vindt. De voorbeelden die erbij vermeld worden, zijn zeer verschillend, bv. selectie van bouwceramiek in overleg met Onroerend Erfgoed, het criterium bruikbaarheid voor verder onderzoek, het beperkt in tijd bijhouden van residu's van boormonsters en selectie op vraag van de opdrachtgever of de ontvangende instantie. Ook hier is de vraag naar duidelijke richtlijnen voor selectie groot. Deze problematiek kan verder opgedeeld worden in selectie tijdens het (veld)onderzoek, bijvoorbeeld gerichte staalname bij het vinden van grote hoeveelheden bouwceramiek, en selectie voor permanente in bewaargeving. De reden waarom archeologische collecties permanent ex situ bewaard moeten worden (in depots) is omdat de originele vindplaats en context vernietigd werden. De vondsten, de stalen en het opgravingsarchief (registratie van de context) vormen de enige resterende materiële getuigen van ons verleden. Naast deze informatiewaarde zijn ook bruikbaarheid, controleerbaarheid en herhaalbaarheid voor verder (wetenschappelijk) onderzoek van wezenlijk belang. Selectie dient dus afgewogen te worden met behulp van een gerichte en doordachte vraagstelling, niet alleen op het veld zelf, maar ook na verwerking van het materiaal en de afronding van het onderzoek. Dit laatste aspect vraagt extra reflectie en tijd, maar is tegelijkertijd een belangrijke stap voor het materiaal dat aangeleverd wordt bij de definitieve bewaarplaats. Want waar moeten alle niet-bestudeerde bodemonsters verpakt per tien liter die koel bewaard moeten worden heen? Plaatsgebrek is één zaak, tijdelijke verpakkingen in afwachting van conservatie of bijkomend natuurwetenschappelijk onderzoek na afronding van het archeologisch onderzoek is nog iets anders. Glas of leer uit natte contexten kunnen, in afwachting van conservatie, best tijdelijk verpakt worden in luchtdicht afgesloten containers gevuld met kraantjeswater. Maar wat gebeurt er als die tijdelijke verpakking permanent wordt?

3. archeologische voorwerpen

3.1. Periodes

In de enquête werd dezelfde periodisering gehanteerd als voor het onderzoeksproject in '99, om een vergelijking te kunnen maken met toen.

Dertien van de bevraagden gaven een benaderend percentage per periode, drie gaven enkel een summiere aan- of afwezigheid door. Slechts één bevraagde, SOLvA, gaf een exact percentage mee voor de volledige collectie (berekend op exacte aantallen), gegenereerd uit de inhoud van hun databank. De onderlinge vergelijking van aanwezige periodes in depot is dus relatief. Verder moet steeds in het achterhoofd gehouden worden dat de bewaringsgraad en densiteit van sporen en voorwerpen uit een bepaalde periode en in bepaalde gebieden sterk kan verschillen. Een andere bepalende factor is de wijze waarop de collectie gevormd is: de historiek en het collectieplan van een museum of de specialisatie in een type archeologisch onderzoek of in een bepaalde periode bij archeologische bedrijven. Verder spelen ook de inventarisatiegraad en de identificatie op basis van eigen kennis door depotbeheerders een bepalende rol.

Omschrijving van de archeologische collecties:

Periode	Aanwezig in depot (aantal en %)
steentijden	14 (82,35%)
metaaltijden	13 (76,47%)

Romeins	15 (88,24%)
Merovingisch	11 (64,7%)
middeleeuws	16 (94,11%)
post-middeleeuws	14 (82,35%)
totaal antwoorden	17

In deze tabel is de middeleeuwse periode het meest en Merovingische periode het minst vertegenwoordigd, wat ook de uitkomst was bij het onderzoek in '99. Sommige archeologische instellingen of bedrijven hebben de term Merovingisch echter geschrappt in de enquête, waardoor we vermoeden dat deze vroeg-middeleeuwse periode of niet aanwezig is in de collectie of dat de periode gerekend wordt tot de overkoepelende term middeleeuwen. Wat duidelijk uit de antwoorden naar voren komt, is dat archeologische bedrijven beschikken over een tijdelijk depot of opslagplaats, bedoeld voor de materiaalverwerking tijdens het onderzoek en in afwachting van een definitieve bestemming van de archeologische collectie elders. Dat zorgt ervoor dat er een groot verloop is van collecties in dergelijke tijdelijke depots, waardoor bij bevraging slechts een momentopname kan meegegeven worden. Een factor waar we dus ook rekening mee moeten houden bij de analyse van kwantitatieve gegevens.

3.2. Soorten materialen

Zoals hierboven al aangehaald werd, is de bewaringsgevoeligheid van voorwerpen afhankelijk van het materiaal waaruit het bestaat, de omgeving waarin het zich lange tijd bevonden heeft, tafonomische processen en de omgevingscondities waarin het zich momenteel bevindt. Daarnaast leveren bepaalde periodes net meer of minder voorwerpen in bepaalde materiaalcategorieën. Hieronder de categorieën gebruikt in de vragenlijst:

ceramiek	organisch materiaal
glas	hout
metaal	been
ijzer	leder
brons	textiel
lood	andere
andere	steen
bodemmonsters	andere

Wanneer we de antwoorden van de musea die meededen aan het onderzoek in '99 vergelijken met de huidige antwoorden, merken we dat die grotendeels overeenkomen, met uitzondering van het Stadsmuseum van Lokeren, waar de waarden helemaal niet overeenkomen.

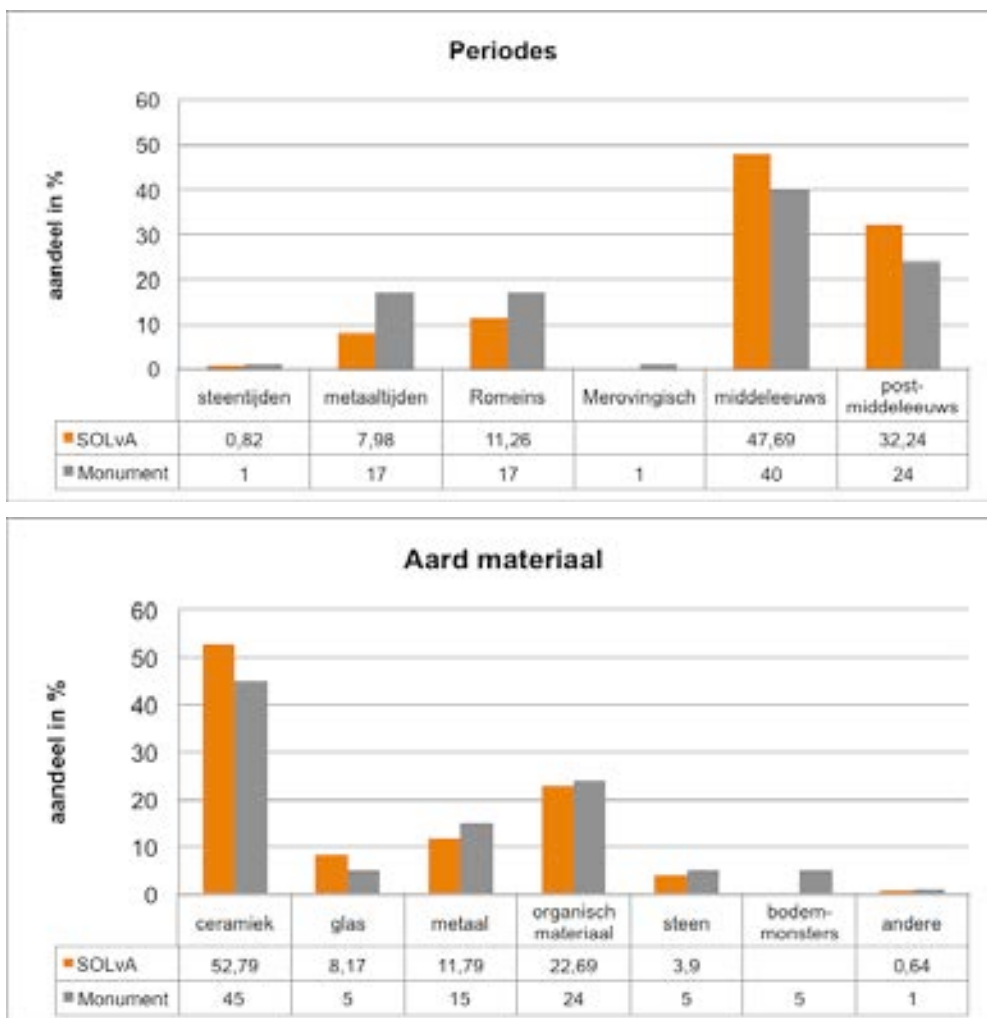
De verschillen in aantallen binnen dezelfde musea en instellingen kan verklaard worden door de opname van specifieke collecties in depot na '99, zoals bv. de opname van de collectie van het onderzoek in Aalst in het depot van Onroerend Erfgoed in Ename, waarvan de stedelijke context zorgde voor heel veel aardewerk en organisch materiaal. Ook een andere of verkeerde inschatting van de verhoudingen en aantallen door verschillende personen behoort tot de mogelijkheden.

Aardewerk blijft over de hele lijn de grootste materiaalcategorie, met uitzondering van de Stedelijke Collectie Ninove en Must Ronse, waar steen het grootste aandeel heeft binnen de collecties. Dit laatste kan verklaard worden door het karakter van de archeologische site(s) waaruit de collectie bestaat. De collectie Ninove bestaat vermoedelijk voor een groot deel uit natuursteen bouwmaterialen en beelden afkomstig van de vroegere abdij. Indien we kijken naar de gegevens van de instanties die enkel met de uitvoer van archeologisch onderzoek bezig zijn, zien we toch een redelijk aandeel metalen voorwerpen en een nog hoger aandeel

organisch materiaal. Deze categorieën zijn uitermate kwetsbaar naar bewaring toe, hebben meestal een specifieke verpakking en omgevingsconditie nodig evenals een regelmatige toestandscontrole.

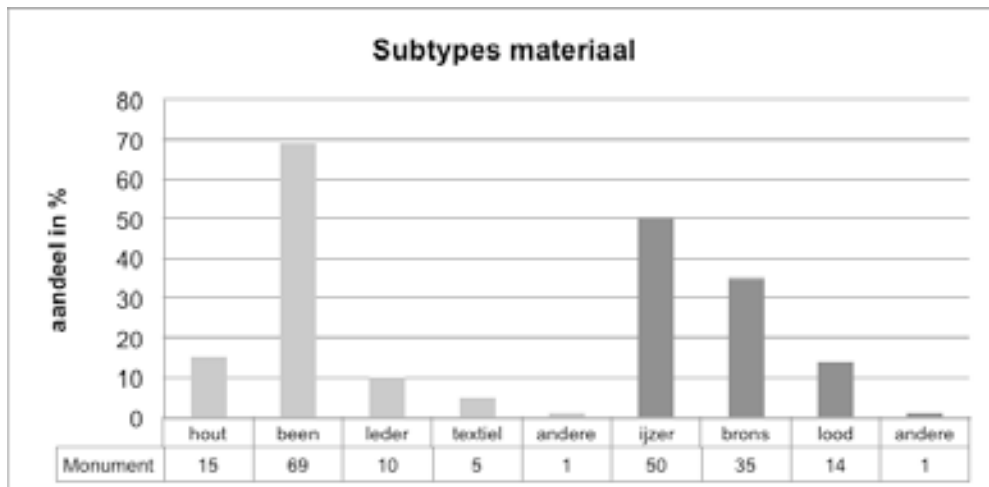
Grote conclusies of vergelijkingen vallen echter niet te maken wanneer de ouderdom of de materiaalsoorten van de voorwerpen in de collecties van de bevrageden naast elkaar gezet worden. Het is een beetje appels met peren vergelijken (oude naast recente collecties, musea naast uitvoerders van archeologisch onderzoek, breed naast gespecialiseerd, enz.). Wat wel opvalt is dat de gegevens van SOLvA en Monument Vandekerckhove grotendeels overeenkomen. SOLvA is uitgegroeid tot één van de grootste Vlaamse archeologische instellingen en voert onderzoek uit over het hele zuiden van Oost-Vlaanderen. Monument is dan weer één van de grootste archeologische bedrijven en is actief over nagenoeg heel Vlaanderen, minder in SOLvA-gebied. Beide hebben gemeen dat ze een breed bereik hebben, archeologisch onderzoek uitvoeren op alle archeologische periodes en over een goed functionerend registratiesysteem beschikken. Belangrijke factoren indien men betrouwbare en bruikbare gegevens wil genereren om bijvoorbeeld bepaalde tendensen in kaart te brengen, te gebruiken binnen een onderzoeksbalans of andere beleidsinstrumenten.

Archeologische collectie SOLvA en Monument:

Noot: in bovenstaande grafiek wordt het aandeel bodemonsters van SOLvA niet weergegeven (ze werden doorgegeven in liter) waardoor ze niet in deze tabel zijn weergegeven. De gegevens van SOLvA gaven op het moment van de bevraging aan dat er 20.246 liter bodemonsters gerecupereerd was.

In onderstaande tabel worden aanvullend de sybtypes van organisch materiaal (lichtgrijs, totaal 100%) en metaal (donkergrijs, totaal 100%) van Monument weergegeven.

4. beheer van archeologische collecties

4.1. Gebouwen

Zoals reeds aangehaald, vertrekt het huidige onderzoeksproject vanuit archeologische collecties in depots, niet in tentoonstellingsruimtes. De (fysieke) toestand van deze ruimtes is moeilijk te evalueren enkel en alleen op basis van een enquête. Slechts twee instellingen beschikken over een speciaal voor depot bestemde nieuwbouw, namelijk de Stadsarcheologische dienst Gent en binnenkort pam Velzeke (voorzien voor 2014). Wat ons algemeen laat vermoeden dat de situaties erg verschillen van elkaar; de andere depots zijn zowel ondergebracht in gerenoveerde gebouwen, monumenten als voorlopige huisvesting. Archeologische bedrijven beschouwen hun tijdelijke opslagplaats voor archeologische collecties als dusdanig, dat ze ook niet ingericht worden als depot voor bewaring op definitieve termijn, noch op het niveau van het gebouw noch op het niveau van de uitrusting. Het gebouw wordt meestal ook gehuurd, waardoor structurele aanpassingen moeilijker uitgevoerd kunnen worden.

4.2. Tweedeling: tijdelijke en permanente depots

Uit het project uit '99 bleek de spectaculaire aangroei van archeologische collecties door recente opgravingen voor grote problemen te zorgen op het vlak van beheer(s)baarheid. Die aangroei van materiaal is sindsdien zeker niet gedaald, integendeel. In de huidige enquête wordt ook de vraag gesteld of 'er voldoende ruimte is voor reserve/depot?'. Belangrijk hierbij is te kijken naar de bevraagden die momenteel een aangroei van archeologische collecties kennen, waarbij het niet de bedoeling is de problematiek van eventueel plaatsgebrek waar de andere musea momenteel mee kampen te negeren. De drie musea die momenteel de archeologische collectie uitbreiden en over een depot beschikken (UGent, Dendermonde en Velzeke) geven aan voldoende ruimte te hebben. Pam Velzeke is op het moment van dit onderzoek bezig met een uitbreiding van zowel tentoonstellings- als depotruimte. De archeologische instellingen geven eveneens aan over voldoende ruimte te beschikken. Ook de archeologische bedrijven antwoorden positief, op één na (Monument Vandekerckhove). De uitvoerders van archeologisch onderzoek zonder depot beschikken over een tijdelijke opslagplaats voor de archeologische collecties tot de afronding

van het onderzoek. Daarna is het de bedoeling dat er opnieuw plaats vrijkomt wanneer het materiaal naar een definitieve bewaarnemer verhuist.

De vraag is echter wie deze definitieve bewaarnemers zijn? Momenteel kan in theorie elke locatie de functie van definitieve bewaarplaats opnemen, zij het een museum, een archeologisch bedrijf, bij een privé-persoon of een archeologisch depot. De voorwaarde is dat het erfgoed bewaard wordt. De bestaande archeologiedepots aanvaarden niet alle aangeboden collecties en men hanteert meestal een sterk regionale afbakening. Aangezien de minimumnormen voornamelijk richtlijnen voorschrijven voor tijdelijke verpakking (in afwachting van verdere analyse of conservatie) zien depots die archeologische collecties opnemen zich ook genoodzaakt aanvaardingscriteria gericht op permanente bewaring op te leggen. Het is de bedoeling met het nieuwe decreet dat in de toekomst erkende onroerenderfgoeddepots de taak van definitieve bewaarplaats opnemen. De eigenaar van de vondsten kan aan de zorgplicht voldoen, wanneer hij vondsten en archief aan dergelijk depot toevertrouwt. Om dit verder uit te bouwen, dienen er nog een aantal beleidsmaatregelen genomen te worden, ingebed in uitvoeringsbesluiten en/of een code van goede praktijk.

De reële situatie wordt door deze antwoorden vermoedelijk te eenzijdig en rooskleurig voorgesteld. Veel musea kampen nog steeds met een chronisch plaatsgebrek; niemand antwoordt positief op de vraag of er nog ruimte bij gecreëerd kan worden. We mogen ook niet vergeten dat de resultaten slechts een partieel beeld genereren, aangezien niet alle bevraagden geantwoord hebben. Het actuele debat over selectie en de vraag naar richtlijnen hierover, zowel binnen de culturele als de onroerend erfgoedsector, laat ons echter vermoeden dat de capaciteit van permanente bewaarplaatsen toch zorgen baart. SOLvA, dat niet over een eigen depot beschikt, maar wel gegevens kan genereren uit hun databank, schat de jaarlijkse aangroei voor hun werkingsgebied van 22 gemeenten (enkel in opdracht van lokale overheden) op 30.000 stuks, wat toch een aanzienlijke hoeveelheid is.

De voorlopige resultaten van een steekproef uitgevoerd door het Agentschap Onroerend Erfgoed in 2012 maken hier een interessante aanvulling op. Uit de vergunningsaanvragen voor heel Vlaanderen van 2007-2009 werd een analyse gemaakt van de (tijdelijke) opgravingsdepots en de (permanente) post-opgravingsdepots, waarvan de bestemming op voorhand vastgelegd moet zijn in de vergunning. Omdat het slechts om voorlopige resultaten gaat en over een periode van vijf jaar geleden, geven we enkel de grote trends die het Agentschap Onroerend Erfgoed hieruit heeft afgeleid mee. Uit de steekproef blijkt onder andere dat permanente deponering voornamelijk bij overheden gebeurt, minder bij particulieren, alhoewel dat aandeel nog relatief hoog ligt (verhouding één vierde). Een tweede trend toont een voorkeur om de archeologische collectie lokaal (zowel particulier als overheid) te bewaren. Daarnaast wordt het opgravingsarchief en het vondstmateriaal als een te bewaren eenheid gezien en wordt de collectie in de meerderheid van de gevallen als dusdanig gedeponeerd. Een laatste, niet onbelangrijke trend is dat de tijdelijke bewaarplaats zich vooral bij de uitvoerder bevindt, maar dat ook de (inter)gemeentelijke archeologische diensten hier een belangrijke rol spelen. Een reden van bezorgdheid echter is de vaststelling (op basis van de voorlopige resultaten) dat bijna de helft van de bevraagde ensembles zich niet bevindt waar aangegeven in de vergunning (onderzoek dat geen vondstmateriaal opleverde niet meegerekend). De vraag is natuurlijk waar deze collecties zich dan wel bevinden. We stelden reeds vast dat sommige tijdelijke depots iets permanenter geworden zijn voor bepaalde collecties die (nog) niet naar hun definitieve bewaarplaats zijn overgebracht. Mogelijke verklaringen hiervoor zijn plaatsgebrek in de definitieve

bestemming of er wordt wel eens gesteld dat de tijdelijke opslagplaats betere bewaarcondities garandeert dan de permanente bestemming. In sommige gevallen wil de eigenaar van de grond de vondsten zelf onderbrengen, maar als uiteindelijk blijkt dat de opbrengst van het onderzoek de vooropgestelde verwachtingen niet haalt, dient een andere dan in de vergunning genoteerde bestemming te worden gevonden. Dit zijn slechts enkele mogelijke verklaringen, de verdere uitwerking van de steekproef zal ongetwijfeld nog knelpunten in kaart brengen.

4.3. Personeel

De antwoorden op de vraag hoeveel personeel actief betrokken is bij depot en depotcollecties werden op verschillende manieren ingevuld. Er werd gevraagd naar het aantal personeelsleden FTE ⁸, zowel professioneel als vrijwillig. Veel antwoorden geven het aantal personen betrokken bij het depot, maar niet de tijdsbesteding, zeker in het geval van vrijwilligers; bij gemengde collecties wordt de depotwerking in haar totaliteit begrepen; het aantal vrijwilligers is heel variabel (voor de Stadsarcheologische dienst Gent ging het aantal in vier maand tijd van twee naar vijf). Voor musea zit er enige variatie in de situatie. Men heeft tussen 0,5 tot drie FTE medewerkers in dienst voor de depotcollecties, op Ninove en Archeologisch Museum UGent na, alhoewel dit bij de gemengde musea voor de totaliteit van de collectie is. Volgens de antwoorden op de enquête zijn in vier musea werknemers actief die specifiek opgeleid zijn in conservatie, restauratie of behoud en beheer van erfgoed, wat als een aanzienlijke verbetering kan gezien worden ten opzichte van de situatie in '99. Binnen de archeologische instellingen kan de Stadsarcheologische Dienst Gent rekenen op bijna drie voltijdse werknemers. Bij de ADW (0,2 FTE) en SOLVA (0 FTE) ligt dit beduidend lager. De collectie in het depot van Onroerend Erfgoed werd in het verleden geregistreerd. Voor de archeologische bedrijven is de situatie anders en is de vraag vermoedelijk ook verkeerd geïnterpreteerd. Volgens onze gegevens is er slechts één bedrijf dat een conservator-depotbeheerder in dienst heeft ⁹. In de andere gevallen worden de medewerkers/archeologen ingezet voor de vondstverwerking (vondsten na opgraving wassen, beschrijven, verpakken en vondstenlijsten maken), maar over specifiek depotbeheer en -behoud kan er in dit geval eigenlijk niet gesproken worden.

4.4. Registratie

Op de vraag of men over een inventaris beschikt, antwoordt iedereen positief, behalve de ADW (nog in opmaak), wat echter niet wil zeggen dat alle collecties ook effectief geregistreerd zijn. Iedereen beschikt momenteel over een digitaal systeem. De meeste musea hebben daarnaast ook nog een analoge gedeelte of analoge versie, wat onder andere te maken heeft met de historiek van de instellingen (bv. oude steekkaarten/fiches). We kunnen echter vaststellen dat er nog steeds een achterstand is op het vlak van inventarisatie van archeologische collecties bij de meeste musea. De bedrijven daarentegen beschikken over een volledige inventaris waarmee de databank of inventarislijst wordt bedoeld, opgesteld volgens de minimumnormen, die nodig is voor de verwerking van het archeologische materiaal van het eigen onderzoek en die ook als basis dient voor het opgravingsrapport. Degenen die de inventarislijst invullen, zijn één of meerdere archeologen die op dat moment met de uitvoer van het onderzoek bezig zijn. Indien meerdere personen binnen hetzelfde systeem invoeren, zijn registratierichtlijnen of een handleiding aangewezen om een zekere uniformiteit te garanderen.

⁸ FTE = Fulltime-Equivalent, waarbij 1 FTE het equivalent is van één voltijdse werknemer.

⁹ Net voor de publicatie van dit rapport werd gemeld dat het bedrijf de afdeling conservatie en depotwerking stop zet wegens niet winstgevend genoeg.

Welk deel van de archeologische collectie is geregistreerd en hoe wordt er geregistreerd?

Bevraagde	% geregistreerd	schriftelijk	digitaal	systeem
Stedelijke Musea Dendermonde	50	x	x	Adlib
SteM Sint-Niklaas	15		x	Adlib
Stedelijke collectie Ninove	volledig			Adlib, excel
pam Ename	volledig	x	x	Adlib
pam Velzeke	25	x	x	Adlib
Must Ronse	50		x	Adlib
STAM Gent				
't Gasthuys – Stedel. Mus. Aalst	85	x	x	Adlib
Stadsmuseum Lokeren	90		x	Adlib
Archeologisch Museum UGent	volledig	x	x	access
Stadsarch. Dienst Gent	10 (dig. inv.)	x	x	Vulferus
Arch. Dienst Waasland				
SOLVA	volledig		x	eigen
Onroerend Erfgoed (Ename)	volledig	x	x	excel, access
Ghent Arch. Team (GATE)			x	excel, access
BAAC Vlaanderen	volledig	x	x	
aDeDe	volledig		x	access
Monument Vandekerckhove	volledig		x	

De meeste musea die de vraag over de registratiemethode invulden, registreren via een basisregistratie volgens de CIDOC-richtlijnen¹⁰. Niemand geeft aan uitgebreid te registreren, behalve pam Ename en Velzeke (maar enkel voor bepaalde voorwerpen). Ook de Stadsarcheologische dienst Gent maakt gebruik van de basis CIDOC-richtlijnen. Toch blijft basisregistratie een knelpunt bij veel musea, het proces op zich is tijdrovend en helaas staat registratie niet altijd bovenaan de agenda.

Zeven musea gebruiken het registratieprogramma Adlib voor de registratie van (museumwaardige) archeologische vondsten en collecties en zijn aangesloten bij MovE (Musea Oost-Vlaanderen in Evolutie). Dit initiatief van de provincie Oost-Vlaanderen ging van start in 2003 en heeft als voornaamste doelstellingen: de Oost-Vlaamse museumcollecties te registreren en te ontsluiten (via het internet: www.museuminzicht.be¹¹), de object- en collectieregistratie te professionaliseren en een meer structurele en functionele samenwerking te ontwikkelen tussen de Oost-Vlaamse musea. MovE heeft een Invulboek samengesteld, gebaseerd op internationale standaarden voor objectregistratie (SPECTRUM en CCO), met richtlijnen om de velden in Adlib in te vullen. Voor de registratie van archeologische collecties werd de standaard voor de registratie van archeologische objecten in een museale context geïntegreerd, zodat ook essentiële gegevens als context en vindplaats geregistreerd kunnen worden. Er mag dan nog steeds een achterstand zijn in de registratie van archeologische collecties in Oost-Vlaanderen, er werd wel een standaard en systeem geïntroduceerd die de uniformiteit en professionaliteit op het vlak van registratie coördineert en, niet onbelangrijk, erfgoedcollecties ontsluit voor publiek.

Buiten de museale context¹² wordt geen gebruik gemaakt van Adlib, maar wel van eigen (op maat gemaakte) systemen. De Stadsarcheologische Dienst Gent maakt voor de registratie in het depot gebruik van een eigen ontwikkeld systeem (Vulferus), afgestemd op de werking van de dienst. Men voert er momenteel een inhaalbeweging uit om de digitale registratieachterstand in te halen. Ook Onroerend Erfgoed gebruikt een eigen systeem. Momenteel is men bezig de registratie te uniformiseren in de depots van de buitendiensten en is het de bedoeling deze inventaris binnenkort online te ontsluiten.

Ook SOLVA maakt gebruik van een eigen databank die ontwikkeld werd in het kader van de rapportage van opgravingen. Momenteel wordt op het terrein al zo goed als alles rechtstreeks digitaal geregistreerd.

¹⁰ De minimale standaard voor museale collecties opgesteld door het Committee on Documentation of the International Council of Museums (CIDOC).

Deze richtlijnen zijn opgenomen in de minimale registratie in het Invulboek van MovE.

¹¹ In 2013 wordt deze erfgoeddatabank vervangen door www.erfgoedinzicht.be, een samenwerking tussen Oost- en West-Vlaanderen.

¹² Cfr. supra: Driesen, Wesemael 2001.

De databank beheert verschillende aspecten in het archeologisch proces en houdt zoveel mogelijk rekening met de minimumnormen. De databank vormt in feite het compleet digitale opgravingsarchief en wordt van bij de start van het archeologisch onderzoek op het terrein ingevuld en verder aangevuld tijdens de uitwerking van het onderzoek. Er werd zelfs gelet op de integratie van een eventuele conservatiebehandeling en de frequentie van toestandcontroles. De archeologische bedrijven maken eveneens gebruik van een eigen registratiesysteem, zij het in access of in excel, in functie van het veldwerk en rapportage volgens de minimumnormen. Werkbezoek maakte duidelijk dat ook registratiesystemen ontwikkeld door Nederlandse archeologische bedrijven gebruikt worden. Registratiesystemen waarbij op het veld al digitaal wordt ingemeten en geregistreerd, worden ervaren als een enorme tijds winst (analoge gegevens moeten niet meer worden gedigitaliseerd) én een vermindering in de foutenmarge (door de logica van het digitale systeem en de extra controle bij verwerking van het materiaal). Het opgravingsarchief bestaat dus met andere woorden meer en meer uit digital born data. Elk systeem heeft natuurlijk zijn beperkingen; er is geen volledige garantie dat het systeem voortdurend operationeel is op het terrein.

Bij archeologisch onderzoek worden verschillende manieren gebruikt om inventarisnummers op te stellen; er is geen uniform systeem gangbaar. Meestal wordt een unieke code gegeven aan de opgraving, zoals bv. combinatie (twee laatste cijfers) jaartal, (twee) eerste letters (deel)gemeente, combinatie letters van toponiem, straat, naam terrein of titel project. Er wordt dan binnen hetzelfde onderzoek een verdere nummering gehanteerd, doorlopend of in codes per context (werkput, vlak, laag, spoor, enz.). Niet elk object krijgt per se een nummer, bv. indien verschillende voorwerpen in bulk uit eenzelfde context komen. Elk archeologisch onderzoek krijgt sinds een tiental jaar een unieke projectcode, wat het vergunningsnummer is dat aan een opgraving of prospectie met ingreep in de bodem door de Vlaamse Overheid gegeven wordt (bestaande uit jaartal + oplopende nummering in drie cijfers). Volgens de minimumnormen dient deze projectcode aangebracht te worden op alle opgravingsadministratie, registratie en (verpakking van) het vondstenmateriaal. Bij navraag blijkt echter dat uitvoerders van archeologisch onderzoek de voorkeur geven aan de zelf samengestelde code op basis van de naam van het terrein omwille van het direct kunnen linken van de code aan het specifieke project. De projectcode die enkel uit cijfers bestaat, laat dit moeilijker toe.

Musea hanteren een nummeringssysteem dat past binnen de eigen werking, dat kan zowel doorlopend zijn als in code, met soms verschillende inventarisnummers voor deelcollecties of tentoongestelde stukken. Op de vraag of het registratiesysteem van recente opgravingen gehandhaafd blijft wanneer de collectie in het museum terecht komt, antwoordt de meerderheid positief. Minder antwoorden worden gegeven op de vraag op welke manier verwezen wordt naar de bewaarplek. Nochtans is het registreren van de standplaats onlosmakelijk verbonden met een efficiënte depotwerking. Het Adlibsysteem dat gebruikt wordt in musea adviseert een doorlopende inventarisnummering te hanteren over alle collecties heen, maar voorziet daarnaast de mogelijkheid om de originele of oude vondstnummers te registreren, wat noodzakelijk is o.a. om de directe link met de gegevens in het opgravingsarchief te behouden.

De minimumnormen eisen dat vondsten schoongemaakt en per materiaal soort gesorteerd worden (art. 52) zodat een analyse door specialisten kan plaatsvinden. Ook binnen de depotwerking is dit een interessante opdeling, aangezien een toestandscontrole binnen eenzelfde materiaalgroep efficiënter plaats kan vinden. Archeologische vondsten krijgen pas betekenis in relatie tot de context waaruit ze komen.

Bevraagde	Volledig	Deels	Onbestaand	Link	Geen link
Musea Dendermonde	X			per context, dossier + archief	
SteM Sint-Niklaas		X			X
Collectie Ninove			X		
pam Ename	X			inventarisnummer	
pam Velzeke		X			X (nog niet)
Must Ronse					
STAM Gent			X		
't Gasthuys - Aalst					
Stadsmuseum Lokeren					
Arch. Museum UGent	X	X (voor 1918)		analoog (1950–1990)	
Stadsarch. Dienst Gent	X	X			
ADW	X			analoog en digitaal (in opmaak)	
SOLVA	X			digitaal (databank)	
OE (depot Ename)	X			inventarisnummer	
GATE	X			databank, lijsten	
BAAC Vlaanderen				digitaal, lijsten	
aDeDe	X			databank	
Monument V.	X			rapportage	

Vondsten uit een gesloten (niet-verstoorde) context kunnen bestaan uit heel verschillende types en materiaalcategorieën, maar het is het geheel van de voorwerpen dat het verhaal vertelt. Vondsten uit dezelfde vindplaats worden best per context verpakt zodat de samenhang niet verloren gaat, zolang geen specifieke bewaaromstandigheden noodzakelijk zijn. De meerderheid van de materiaalsoorten kunnen echter in dezelfde condities bewaard worden, deze vondsten kunnen best per vindplaats, per context en daarbinnen per materiaal-categorie in depot geplaatst worden. Nogmaals: een goede standplaatsregistratie is in een depot onontbeerlijk.

Hoe zijn de archeologische voorwerpen in depot geplaatst?

per vindplaats/context	7
per vindplaats EN materiaalsoort	6
per materiaalsoort	1
per datum van binnenkomst (en formaat en verpakking)	1

4.5. Opgravings- en collectiearchief

Onlosmakelijk verbonden met de voorwerpen van een archeologische collectie is het opgravings- of collectiearchief. Het opgravingsarchief omvat alle documentatie, ongeacht de gegevensdrager, horende bij de opgraving van de archeologische voorwerpen (contextgegevens). Het kan bestaan uit rapporten, plannen, foto's, dagboeken, verslagen, publicaties, administratieve documenten, enz. De term collectiearchief wordt gebruikt voor oude collecties, die minder goed zijn gedocumenteerd en veelal terecht kwamen in de verzamelsfeer. Dit archief bestaat onder andere uit het oude archief van de collectie: briefwisseling verzamelaars, schenkingsakten, enz.

Al eerder werd gewezen op het belang van context voor archeologische voorwerpen. Zo vormen het collectie- of opgravingsarchief en de archeologische voorwerpen een ondeelbaar ensemble. De archiefgegevens vinden hun belang voornamelijk in hun wetenschappelijke en historische waarde. Ook voor de depotwerking bevat een archief cruciale gegevens, zoals conservatie- en restauratierapporten en gegevens om de voorgaande bewaaromstandigheden te reconstrueren in het kader van een geschikte passieve en actieve conservering.

Om een link en een vlotte wisselwerking te kunnen garanderen tussen voorwerp en archief wordt het collectie- of opgravingsarchief best op efficiënte wijze geregistreerd en geïnventariseerd (gearchiveerd). In het ideale geval zijn zowel voorwerpen als archief in hetzelfde gebouw of ruimte samen te consulteren. De Stadsarcheologische Dienst Gent bijvoorbeeld bewaart het opgravingsarchief en de archeologische collectie in hetzelfde gebouw (Zwarte Doos). Deze methode gaat eveneens de kans op verlies aan informatie en versnippering van de collectie tegen.

De vraag in de enquête welke de link is tussen bodemvondsten en onderzoeksdata doelde in feite op deze kwestie (digitale link via registratie of fysieke link door bewaarplaats), maar werd verkeerdelijk geïnterpreteerd. Wat wel blijkt uit de vragenlijst is de discrepantie in de toestand van het opgravingsarchief tussen musea en archeologische instellingen/bedrijven (zie tabel hieronder). Dit is mogelijk een weerslag van het collectiearchief van oudere collecties in musea en van de versnippering waarop tijdens het project van '99 werd gewezen. Enkel de Stadsarcheologische dienst van Gent geeft antwoord op de vraag waar het opgravingsarchief zich bevindt, indien niet in museum of depot, namelijk bij particulieren en vzw's. Sinds het decreet van 1993 is bepaald dat een opgravingsarchief opgebouwd moet worden en de bestemming vastgelegd moet zijn, maar dat hoeft dus niet dezelfde bestemming als van de voorwerpen te zijn. Het nieuwe decreet echter legt de ondeelbaarheid van archeologische voorwerpen en onderzoeksdocumenten wel vast onder de noemer "archeologisch ensemble".

Wat is de toestand van het opgravingsarchief?

Bevraagde	Dagboek	Rapport	Foto's	Plannen
Musea Dendermonde		X	digitaal en analoog	digitaal en analoog
SteM Sint-Niklaas	X	X	analoog	analoog
Collectie Ninove				
pam Ename	X	X	X	analoog
pam Velzeke	X	X	digitaal en analoog	digitaal en analoog
Must Ronse				
STAM Gent				
't Gasthuys - Aalst				
Stadsmuseum Lokeren				
Arch. Museum UGent	X	X	analoog	analoog
Stadsarch. Dienst Gent	X	X	X	X
ADW	X	X	X	X
SOLVA	X, ook: vergunning, BVS	X	X	X
OE (depot Ename)	X	X	X	analoog
GATE	X	X	digitaal	digitaal
BAAC Vlaanderen	X	X	digitaal	digitaal
aDeDe	X	X	digitaal	X
Monument V.	X	X	digitaal	digitaal en analoog

Uit de vraag welke elementen het opgravingsarchief bevat en zeker ook uit onze plaatsbezoeken, blijkt dat de uitvoerende instellingen meer en meer enkel digitale gegevens produceren en beheren. Er is zelfs een evolutie naar een volledig digitaal born opgravingsarchief (zoals bij SOLvA), wat specifieke vereisten met zich meebrengt naar archivering en bewaring toe.

Welke elementen bevat het opgravingsarchief?

Bevraagde	Dagboek	Rapport	Foto's	Plannen
Musea Dendermonde		X	digitaal en analoog	digitaal en analoog
SteM Sint-Niklaas	X	X	analoog	analoog
Collectie Ninove				
pam Ename	X	X	X	analoog
pam Velzeke	X	X	digitaal en analoog	digitaal en analoog
Must Ronse				
STAM Gent				
't Gasthuys - Aalst				
Stadsmuseum Lokeren				
Arch. Museum UGent	X	X	analoog	analoog
Stadsarch. Dienst Gent	X	X	X	X
ADW	X	X	X	X
SOLVA	X, ook: ver- gunning, BVS	X	X	X
OE (depot Ename)	X	X	X	analoog
GATE	X	X	digitaal	digitaal
BAAC Vlaanderen	X	X	digitaal	digitaal
aDeDe	X	X	digitaal	X
Monument V.	X	X	digitaal	digitaal en analoog

5. behoud van archeologische collecties

Archeologische vondsten die eeuwenlang in de bodem begraven lagen, komen daar zelden volledig ongeschonden uit. Ze werden aangetast door (een combinatie van) fysische, chemische of biologische factoren en reageren anders dan objecten die nooit begraving hebben gekend. Archeologische vondsten passen zich ondertussen aan aan die stabiele ondergrond, maar worden door de archeoloog plots blootgesteld aan een volledig andere omgevingsconditie. Door deze plotselinge schok komt het aftakelingsproces in een hogere versnelling terecht, waardoor archeologische voorwerpen heel vlug (soms letterlijk in enkele minuten tijd) volledig kunnen degraderen, met informatieverlies tot gevolg. Om deze schok te vermijden of te beperken, hebben de archeoloog en conservator reeds op het terrein een grote rol te spelen. Deze rol zet zich ook verder in de verpakking en de bewaring van vondsten tijdens verwerking in de tijdelijke opslagplaats, waarbij de bewaaromgeving naar de noden van het materiaal wordt aangepast (passieve conservering). Wanneer de collectie ten slotte naar een permanente opslag verhuist, zal het voor sommige voorwerpen daarnaast ook noodzakelijk zijn actieve conservatiebehandelingen te ondergaan om bewaard te blijven.

Ter verduidelijking van de tekst geven we in dit hoofdstuk een aantal suggesties en tips (cursief) naar conservatie toe van verschillende archeologische materialen. We willen hierbij echter benadrukken dat een conservatiekeuze altijd situatiegebonden maatwerk is en afgewogen moet worden. Voor meer informatie verwijzen we naar www.depotwijzer.be¹³.

¹³ Deze website is een initiatief van de vijf Vlaamse provincies en de Vlaamse Gemeenschapscommissie en kadert binnen het regionale depotbeleid.

5.1. Conservering van archeologische voorwerpen bij lopende opgravingen

5.1.1. Richtlijnen

In het project uit '99 was één van de aanbevelingen sensibilisering en informatieverstrekking. Voor een goed behoud van de vondsten speelt de terrearcheoloog een cruciale rol en dat wordt vaak onderschat. Deze rol kan omschreven worden als eerstelijnsconservering, of hoe vermijdt men door een correcte interventie bij de vondst informatieverlies en snelle degradatie. De archeoloog is de eerste die in contact komt met het vondstmateriaal en het is dus van belang dat hij de situatie snel kan beoordelen en kan beslissen hoe er verder gehandeld en of er een conservator gecontacteerd moet worden. Vaak wordt al te veel kwetsbaar vondstmateriaal blootgelegd alvorens de hulp van een conservator wordt ingeroepen, als die hulp überhaupt al wordt ingeroepen. Veel schade op korte en lange termijn kan vermeden worden indien een conservator betrokken wordt bij archeologisch onderzoek, de situatie kan inschatten en richtlijnen kan geven aan de archeologen. Dit hoeft daarom geen constante aanwezigheid van de conservator te betekenen, maar kan gebeuren op een aantal uitgekozen momenten tijdens het lopende onderzoek. Dit advies beperkt zich ook niet tot handelingen op het terrein, maar kan uitgebreid worden naar verwerking en verpakking van de vondsten. Het doel blijft zoveel mogelijk informatieverlies tegen te gaan, daarom is het ook belangrijk bij het aantreffen van kwetsbaar vondstmateriaal elke stap te registreren en te fotograferen. In 2006 werd in Nederland een Leidraad Eerste Hulp Kwetsbaar Vondstmateriaal opgesteld te verkrijgen in een handzame waaier¹⁴ en te gebruiken door archeologen op het terrein. Het opstellen van deze waaier was ingegeven door dezelfde vaststelling als bij het project in '99 dat bij veel archeologen een kennisachterstand bestond over hoe er in het veld best omgegaan wordt met het opgraven en bergen van kwetsbare vondstgroepen. Dit kan schade veroorzaken en een snellere degradatie met als gevolg informatieverlies. Bijkomend werd vastgesteld dat er nauwelijks vondstmateriaal aangeboden werd aan specialisten voor conservering. Als verklaringen voor deze situatie werden de vrij abrupte introductie van privatisering met een groot aantal onervaren archeologen tot gevolg aangehaald; naast ook het niet of summier betrekken van het onderwerp in opleidingen en de grote werkdruk en bijgevolg het snel (en onzorgvuldig) uitvoeren van het onderzoek.

In 2009 werd door het toenmalige VIOE een handleiding uitgebracht 'Inpakken, een kunst. Het verpakken van archeologische vondsten¹⁵ om tegemoet te komen aan de vele vragen die men kreeg over het verpakken van vondstmateriaal. De handleiding is bedoeld voor iedereen die met archeologische objecten te maken krijgt, dus ook archeologen op het terrein. Zoals in de inleiding duidelijk vermeld wordt, wordt een indeling gemaakt tussen tijdelijke verpakking (vanaf het moment dat het object wordt opgegraven tot wanneer een conservatiebehandeling wordt uitgevoerd) en permanente verpakking (na een conservatiebehandeling, ook voor tentoonstellingen). Er is echter vastgesteld dat deze handleiding dikwijls verkeerd geïnterpreteerd wordt en dat tijdelijke verpakking al te vaak een permanent tintje krijgt – alhoewel deze helemaal niet bedoeld is om voor langere tijd gebruikt te worden – en vaak omdat conservatiebehandelingen nooit uitgevoerd worden.

Op de vraag of de opslag en verpakking van archeologische vondsten volgens specifieke richtlijnen of advies gebeurt, kwamen verschillende antwoorden binnen. De bovenstaande VIOE-handleiding wordt vermeld, net zoals de minimumnormen en depotreglementen.

¹⁴ Gratis te bestellen op www.sikb.nl.

¹⁵ Cools A., 2009. Inpakken, een kunst. Het verpakken van archeologische vondsten, VIOE-handleidingen 01, Brussel: Vlaams Instituut voor het Onroerend Erfgoed. De handleiding is te bestellen en gratis te downloaden op: <http://www.vlaanderen.be/nl/publicaties/detail/inpakken-een-kunst-het-verpakken-van-archeologische-vondsten>

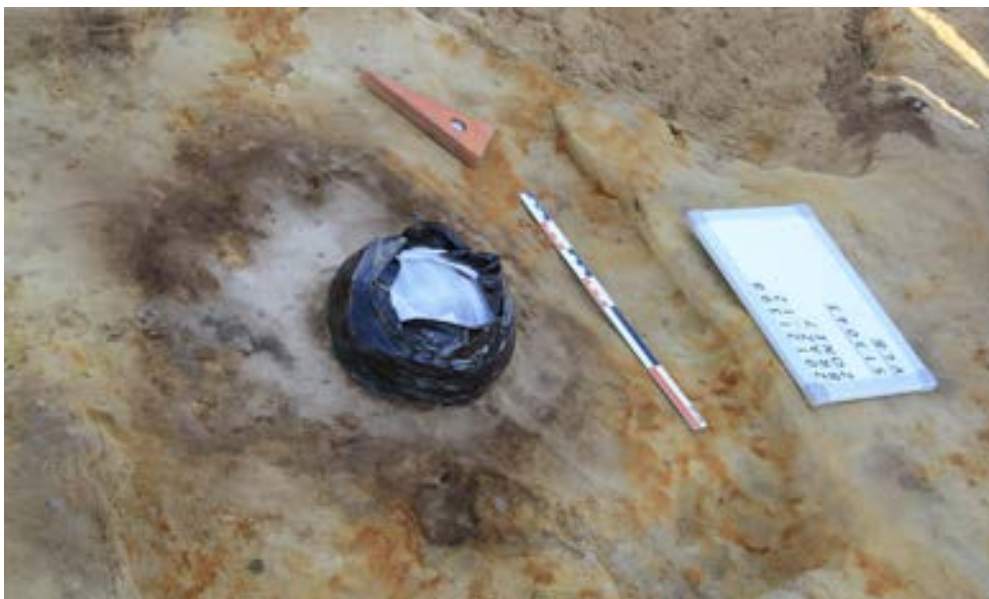
Opslag en verpakking van archeologische voorwerpen:	
volgens specifieke richtlijnen of advies	10
in oorspronkelijke verpakking + boxen	
depotrichtlijnen/handleiding Vlaamse Overheid	
minimunormen	
zuurvrije dozen, foam, ongebleekt	
algemene richtlijnen archeologie	
depotreglement	
volgens eigen methode	3
reden: niet alles hoeft zuurvrij te worden bewaard	
reden: weinig kwetsbare objecten	
reden: budgettaire/bulkmateriaal	

5.1.2. Conserveringsproblematiek

Voor de volgende vragen werd enkel rekening gehouden met de bevrageden die zelf archeologisch onderzoek uitvoeren. Acht bevrageden antwoorden rekening te houden met conserveringsproblematiek bij de planning van opgravingen, eerder financieel dan in de vorm van een conservator. Eénmaal het onderzoek bezig is, antwoorden zes bevrageden dat er aangepast verpakkingsmateriaal gebruikt wordt in het kader van conservering. Drie antwoorden technische voorzieningen ter plaatse te hebben (zoals stromend water, droogrekken, enz.) en één antwoordt specifieke producten voor conservering in situ te voorzien. Daarnaast kregen we één aanvullend antwoord binnen dat er een conservator ter plaatse wordt gevraagd bij speciale vondsten.

Wordt rekening gehouden met conserveringsproblematiek bij planning?

Nee		1
Ja		8
	financieel	6
	conservator of andere bron	2
Advies ter plaatse		6
	aangepast verpakkingsmateriaal	6
	technische voorzieningen	3
	producten conservering in situ	1
	mogelijkheid tot röntgenfoto's	
	andere: conservator komt ter plaatse bij speciale vondsten	1

Figuur A: Bloklifting van een urne afkomstig van een urnengraf uit de ijzertijd, waarbij elke stap wordt geregistreerd en gefotografeerd (site Brecht Ringlaan, Monument Vandekerckhove), na de lichtung verhuist de urne richting depot voor verdere verwerking en eventuele conservatie.

Op de vraag of voorwerpen tijdens de opgraving reeds een conserverende behandeling krijgen waren zeven antwoorden positief, twee negatief. De behandeling omvat onder andere het schoonmaken van vondsten en een stabiele verpakking en opslag. Uit de antwoorden op de vraag die daarna gesteld werd, kunnen we opmaken dat bloklichting regelmatig wordt toegepast, maar dat het voorwerp het niet altijd overleeft. In dat geval dient het voorwerp en de context zo goed mogelijk te worden geregistreerd en gedocumenteerd. Het lichten van (een) voorwerp(en) in blok is altijd maatwerk en men dient over het juiste materiaal (en geduld) te beschikken. Als men aan het begin van het onderzoek weet dat de kans dat bloklichting moet toegepast worden groot is (bv. urnengrafveld), voorziet men best al geschikt materiaal. Eénmaal de vondst gelicht en stabiel verpakt is, wordt die zo vlug mogelijk naar een (conserverings-)specialist gebracht. Als een bloklichting enkele weken staat uit te drogen, is alle moeite voor niets geweest.

Een conservator heeft de kennis om het voorwerp te reinigen en te herstellen, bovendien komen tijdens het conserveringsproces vaak nog andere bijzonderheden aan het licht, die zonder specifieke behandeling verborgen zouden blijven.

De juiste conserveringsbehandeling vormt met andere woorden een essentieel deel van de complete archeologische studie.

Krijgen voorwerpen reeds conserverende behandeling bij de opgraving?

Nee 2

Ja 7

Welke: schoonmaken aardewerk, stabiele verpakking, stabilisatie, geschikte tijdelijke opslag, spoedbehandeling, afhankelijk van de vondst.

Wat bij lichtingsproblemen?

Registratie, maar voorwerp is verloren 6
 gebeurt weinig 6
 gebeurt regelmatig

Voorwerp met directe omgeving in blok lichten 9
 met conserverende behandeling in situ 6
 zonder conserverende behandeling in situ 5
 omdat: gaan rechtstreeks naar restaurator
 afhankelijk van bewaringstoestand

Op de vraag of archeologische voorwerpen gescheiden worden naargelang materiaalcategorie met het oog op conservering, antwoordt bijna iedereen bevestigend. Het gaat dan om de meest fragiele materialen zoals organische materialen, metaal en glas. De vraag hoe archeologische voorwerpen gereinigd worden, kon niet consequent worden ingevuld. Uit verschillende antwoorden blijkt dat de grote materiaalcategorieën (ceramiek, glas, botmateriaal) nog te vaag zijn. De reinigingswijze hangt ook af van subcategorieën als zacht- of hardgebakken aardewerk, recent of ouder glas, eventuele oppervlakteversiering; maar ook van de toestand van het object op zich.

Op de vraag wie de reiniging van voorwerpen uitvoert, worden zowel archeologen, arbeiders/veldtechnici als restauratoren/conservators ingevuld. Opvallend is dat drie bevraagden extra noteren dat afhankelijk van het materiaal er door iemand met meer kennis gereinigd wordt. Voor onmiddellijke conservering en opvolging van de conditie van de voorwerpen worden (in aflopende volgorde) archeologen, depotmedewerkers, restauratoren/conservators en veldtechnici ingezet.

Worden archeologische voorwerpen gescheiden naargelang materiaal met het oog op een conservering?

Ja 8
Nee 1

Welke: bv. organische materialen (leder, hout, bot), metaal, glas, worden altijd per materiaalsoort gescheiden.

Wie reinigt, zorgt voor onmiddellijke conservering en/of opvolging conditie voorwerpen?

Persoon	Reinigen	Onmiddellijke conservering/ opvolging conditie
archeoloog	6	4
arbeider/veldtechnicus	5	1
restaurator/conservator	3	2
depotmedewerker		3

De antwoorden op de vraag welke maatregelen genomen worden voor onmiddellijke conservering van archeologische materialen zijn in de tabel hieronder weergegeven. Onmiddellijke conservering impliceert dat de maatregelen al op het terrein zelf genomen worden. Dat brengt ons voornamelijk bij de categorie van de tijdelijke verpakkingen. In de VIOE-handleiding wordt hierbinnen een onderscheid gemaakt tussen verpakking voor natte, vochtige en droge vondsten. De vraag uit deze enquête (overgenomen uit de enquête uit '99) had mogelijk relevantere antwoorden opgeleverd indien ze aangepast werd naar die categorieën. Toch kan ook voor deze categorieën geen grote gemene deler gemaakt worden, aangezien de keuze voor behandeling en verpakking ook afhankelijk is van materiaalsoort en toestand van het voorwerp.

Natte vondsten worden best nat gehouden (in kraantjeswater) met zo weinig mogelijk lucht aanwezig en koel en donker bewaard tot aan de uiteindelijke conservatiebehandeling. Indien de afmetingen te groot zijn om onder te dompelen, kan geopteerd worden zwarte stretchfolie te gebruiken en de toestand regelmatig te controleren (controleren dat het voorwerp niet uitdroogt).

Indien men zeker weet dat (een selectie van) vochtige voorwerpen binnen ten hoogste zes maand door een conservator behandeld zullen worden, plaatst men de voorwerpen (ook metaal) verpakt met een deel van de vochtige grond in een koele omgeving (vertraagt chemische reacties).

Voor elke situatie is het echter nog steeds noodzakelijk een doordachte afweging te maken afhankelijk van de specifieke toestand van het voorwerp, de materiaalsoort, ingeplande toekomstige behandelingen en de aanvaardingscriteria van de instelling waar de vondsten na onderzoek opgenomen worden.

Welke maatregelen worden er genomen voor onmiddellijke conservering?

Metaal

Luchtdicht + silica (4)
Drogen (3)
Restaurator

Hout

Vochtig (2)
Vochtig + zo snel mogelijk behandelen
Nat
Emmers met water

Luchtdicht
Stretchfolie (grote stukken)
Donker + koel

Leder

Vochtig
Vochtig + zo snel mogelijk behandelen
Nat
Nat + koel
Emmers met water
Bewaren in vochtig sediment
Luchtdicht

Textiel

Vochtig
Emmers met water
Bewaren in vochtig sediment
Luchtdicht

Ander organisch materiaal

Nat: nat, droog: droog
Emmers met water
Luchtdicht
Donker + koel
Pollenstalen invriezen

Bodemmonsters

Luchtdicht (2)
Nat + koel
Donker + koel
Gezeefd

Opmerking (OE Ename)

Is afhankelijk van de situatie, wordt ingeschat door opgeleid conservator (focus op preventieve conservatie)

5.2. behoud door actieve conservering

Het basisprincipe van actieve conservering van archeologische voorwerpen is het ingrijpen in het voorwerp zelf met als doel het verweringsproces te vertragen en alle informatie die vervat zit in de archeologische vondsten te bewaren, met grote aandacht voor de authenticiteit. Elke conservatiebehandeling moet reversibel zijn, zodat later eventuele foute behandelingen ongedaan gemaakt kunnen worden. Restauratie gaat een stap verder door het voorwerp terug te brengen naar zijn oorspronkelijke staat, waarbij de nieuwe ingreep als dusdanig herkenbaar moet zijn. Men mag niet vergeten dat conservatie/restauratie eveneens een belangrijke maatschappelijke functie bezit: het vormt onooglijke en onleesbare objecten om tot museale presentaties en getuigen van ons verleden.

5.2.1. wie?

Waar in '99 geen enkele instelling in Vlaanderen een opleiding conservatie specifiek voor archeologische voorwerpen voorzag, veranderde dit in 2006, toen de Artesis Hogeschool in Antwerpen de opleiding Conservatie/Restauratie uitbreidde met een Studio archeologische voorwerpen onder leiding van docent Natalie Cleeren. Helaas is deze studio in 2013 niet mee ingekanteld in de Universiteit Antwerpen (bachelor en master conservatie en restauratie). Momenteel zijn er nog steeds weinig specialisten in Vlaanderen aanwezig. Vaak gaat men naar het buitenland (Nederland) om conservatie/restauratie te

laten uitvoeren. Actieve conservatie is voorbehouden voor specialisten in de archeologische conservatie. Zes bevrageden antwoordden beroep te doen op eigen mensen voor de conservering of restauratie van archeologische voorwerpen. Naar onze gegevens hebben pam Velzeke, ADW en Onroerend Erfgoed een restaurator of conservator in dienst ¹⁶. Deze zijn meestal gespecialiseerd in bepaalde materiaalcategorieën, waardoor ook uitgeweken moet worden naar externen. Tien bevrageden doen beroep op privé-instellingen of -personen, vier op een openbare dienst. Enkel ADW levert concrete namen van conservatie-/restauratieateliers.

Op wie wordt beroep gedaan voor conservatie/restauratie van archeologische voorwerpen + motivatie van die keuze?

Openbare dienst	4	
reputatie		3
prijs		1
gevolgde methode		2
andere		
Privé-inst./-persoon	10	
reputatie		5
prijs		5
gevolgde methode		3
andere:		
bereikbaarheid		1
prijsofferte volgens BVS		1
Eigen mensen	6	

5.2.2. Selectie voor conservatie

Conservatie van archeologische voorwerpen vertrekt vanuit het doel dat de instelling daarmee wil bereiken. In een museale instelling kan het eerste vertrekpunt zijn het voorwerp van definitief verval te behoeden en te bewaren voor toekomstige generaties, of het tentoonstellingsklaar maken. In een wetenschappelijke instelling kan de keuze samenhangen met de conservatie- of onderzoeksprogrammatie. Bij uitvoerders van archeologisch onderzoek kan de motivering extra informatiewinst zijn, bv. het leesbaar maken van metalen munten om structuren te kunnen dateren.

Op de vraag waarom geselecteerd wordt bij conservering, werden naast de aan te kruisen redenen, zoals voornamelijk dringendheid en financies, een aantal bijkomende redenen aangevuld, onder andere conformiteit met de Bijzondere Voorwaarden ¹⁷ in de vergunning (OE), op vraag van de opdrachtgevers en relevantie voor het onderzoek. De antwoorden op de vraag welke criteria voor selectie voor conservering of restauratie gehanteerd worden, bestaan meestal uit een combinatie van de aangegeven criteria (aard van het materiaal, wetenschappelijke waarde, toekomstige expositie of bruikleen, zeldzaamheid, esthetische waarde, financiële mogelijkheden).

In het onderzoeksproject van '99 werd al gesteld dat *'actieve conservatie in de opgravingsleuf begint, of nog een stap verder: actieve conservatie begint bij de planning van de opgravingen'*. Indertijd was dit laatste nog maar sporadisch het geval.

Actieve conservering is echter niet goedkoop en moet door een specialist uitgevoerd worden. De opdrachtgever van archeologisch onderzoek staat in voor de kosten van het onderzoek, dus ook voor de kosten voor de conservering van de vondsten. Het voorstel van selectie van te behandelen voorwerpen, opgesteld door de vergunninghouder conform de Bijzondere Voorwaarden, moet eerst goedgekeurd worden door het Agentschap Onroerend Erfgoed.

¹⁶ Monument Vandekerckhove had tijdens de totstandkoming van deze nulmeting een conservator/restaurator in dienst voor het luik conservatie en depotwerking, maar net voor publicatie werd meegedeeld dat deze functie verdwijnt binnen het bedrijf.

¹⁷ De Bijzondere Voorwaarden in de vergunning bepalen waaraan het archeologisch onderzoek moet voldoen en hebben voorrang op de algemene voorwaarden.

Het beschikbare budget dat voorzien wordt in de Bijzondere Voorwaarden voor conservatie/restauratie werd op het moment van de start van deze nulmeting gedeeld met natuurwetenschappelijk onderzoek. Natuurwetenschappelijk onderzoek levert heel waardevolle informatie op, zoals ¹⁴C-dateringen die belangrijk zijn voor de interpretatie van structuren en contexten. Aangezien natuurwetenschappelijk onderzoek en conservatie het beschikbare budget deelden, dienden dikwijls keuzes ten voor- of nadele van de andere gemaakt te worden. In de meeste gevallen bleek conservatie echter minder zwaar te wegen dan natuurwetenschappelijk onderzoek of gebruikte men zelfs simpelweg dit budget niet.

In de loop van 2013 werd op dit gebrek gewezen en werden de budgetten voor natuurwetenschappelijk onderzoek en voor conservatie opgesplitst en afzonderlijk benoemd.

Indien het vooropgestelde budget ontoereikend blijkt voor de conservatie van archeologische voorwerpen kan getracht worden de opdrachtgever te overhalen extra financiering ter beschikking te stellen, wat in de meerderheid van de gevallen vechten tegen de bierkaai blijkt.

Bij musea en depots speelt de eigendomsproblematiek een grote rol bij conservatie/restauratie van archeologische voorwerpen. De vraag die telkens gesteld wordt, is wie de kosten zal betalen.

Waarom wordt geselecteerd bij de conservering van archeologische voorwerpen?

dringendheid	8
financies	7
personeelstekort	3
andere:	7
betere uitrusting en expertise	
conform BVS, keuze onroerend erfgoed	
op vraag van opdrachtgevers	
conservatie- en onderzoeksprogrammatie	
relevantie voor het onderzoek	

Wat zijn de criteria voor selectie voor conservering?

expositie of bruikleen	9
aard materiaal	8
zeldzaamheid	7
wetenschappelijke waarde	6
andere:	
informatiepotentieel	1
keuze OE	2

Wanneer wordt geopteerd voor restauratie?

expositie of bruikleen	9
aard materiaal	8
wetenschappelijke waarde	7
financiële mogelijkheden	7
esthetische waarde	5
andere:	
dringendheid	2
keuze OE	2

5.3. behoud door passieve conservering

Passieve conservering omvat de maatregelen die genomen worden om een voorwerp zo goed mogelijk te bewaren, onder andere op het vlak van omgevingscondities (klimaat), depotinrichting en verpakking. De klimaatrichtlijnen die gangbaar zijn voor musea en depots hebben sinds vorige eeuw een hele weg afgelegd. Ook voor het laatste vijftal jaar is een sterke evolutie voelbaar. Voor een betere omkadering geven we de geschiedenis van de klimaatrichtlijnen hieronder mee.

5.3.1. Historiek en evolutie van klimaatrichtlijnen voor het behoud van erfgoed

5.3.1.1. Het ontstaan van klimaatrichtlijnen

De laatste jaren liggen de strenge klimaatrichtlijnen, die men sinds de jaren vijftig van vorige eeuw hanteerde, onder vuur. Niet alleen omdat die eisen niet haalbaar zijn en heel wat energie kosten, maar vooral omdat ze vaak niet nodig zijn voor het behoud van erfgoed in het algemeen.

Waar komen die strenge klimaatnormen van pakweg 50(±5)% relatieve vochtigheid (en alle variaties erop) vandaan? In de eerste helft van vorige eeuw bracht men afschilfering van verflagen aan paneelschilderijen empirisch in verband met langdurige droge periodes/klimaatfluctuaties. Zo ervaarde de schilderijenrestaurator van de National Gallery Londen dat het fixeren van de verflagen op de paneelschilderijen aanzienlijk minder tijd kostte in de periode dat ze tijdens de tweede wereldoorlog werden opgeslagen in de Manod groeves, waar de relatieve vochtigheid (RH) veel stabiel was dan in het museumgebouw¹⁸. Uit een beperkt onderzoek naar de schade aan paneelschilderijen door snelle en trage relatieve vochtigheidsfluctuaties groeide het besef dat een stabiel klimaat belangrijk was voor het behoud van het erfgoed in het algemeen. De publicatie *The Museum Environment* waarin Thomson¹⁹ een setpoint van 55% RH met een acceptabele fluctuatie van 5% naar boven of naar beneden aanbeveelt, werd algemeen gepropageerd als streefwaarde voor het behoud van erfgoed in de musea. Toch legde Thomson er de nadruk op dat er op dat ogenblik slechts '... een onevenwichtige kennis bestond over hoe objecten in musea veranderen. De standaard specificatie van ±4% of ±5% controle van de relatieve vochtigheid is meer gebaseerd op wat wij redelijkerwijs mogen verwachten dat de apparatuur kan leveren, dan op enige gegronde kennis over het effect van kleine fluctuaties op het object.'

Kort door de bocht oplossingen zoals bevochtigers/ontvochtigers gaven een vals gevoel van veiligheid, want ze hielden geen rekening met lokaal afwijkende klimaten of met de bouwschil. Zo bijvoorbeeld sloeg de bevochtigde lucht in tentoonstellingsruimten neer op koude oppervlakken (bv. glas van ramen) en beschimmelden de raamkozijnen. Of het erfgoed er beter van werd, is zeer de vraag.

Nefaster is de implementatie van dure klimaatinstallaties met hoge energiekosten die zogenaamd een geconditioneerde relatieve vochtigheid de museumruimtes inblazen, maar die weinig of geen rekening houden met de bouwfysica. Het heeft bijvoorbeeld geen zin dergelijke installaties te gebruiken als het gebouw lek is en er voornamelijk invloed is van het buitenklimaat. Bovendien nemen deze installaties enorm veel ruimte in beslag en hypothekeren ze bij een historisch gebouw de authenticiteit.

Er bestonden dus misverstanden op het vlak van setpoint en op het vlak van aanpassingen om een geschikt klimaat te bereiken.

5.3.1.2. Evolutie in de klimaatrichtlijnen

Pas de laatste 20 jaar is er natuurwetenschappelijk onderzoek uitgevoerd op het gedrag van verschillende materialen (organisch, anorganisch) op fluctuaties, een aanhoudend lage en aanhoudend hoge relatieve vochtigheid.

¹⁸ Brown J.P., Rose W. B., 1996. Humidity and moisture in historic buildings: the origins of building and object conservation, *APT Bulletin* 27/3, 12-24.

¹⁹ Thomson G., 1978. *The Museum Environment*, 1st edition, Butterworths, in association with the International Institute for Conservation of Historic and Artistic Works: London.

Een belangrijk aspect waar we rekening mee moeten houden, is de responstijd van materialen, dat wil zeggen de snelheid waarmee ze reageren op fluctuaties in de relatieve vochtigheid. Hierbij spelen ook de vervaardigingswijze en de afwerking een grote rol.

Daarbij komt nog dat sommige voorwerpen niet de verwachte schade vertonen bij bepaalde fluctuaties, waarbij men dan spreekt van 'klimaatgeschiedenis', of het vermogen van materialen om zich aan te passen aan een schommelend (in theorie ongeschikt) klimaat. De begrippen klimaatgeschiedenis en de bewezen fluctuatie zijn momenteel nog vaag en controversieel.

Hoewel nu blijkt dat de klimaateisen uit het verleden te streng zijn, wordt het er niet gemakkelijker op. Het bepalen van de juiste klimaatomstandigheden waarin erfgoed best wordt bewaard, is maatwerk. Het onderzoek naar het gedrag van voorwerpen is nog volop aan de gang, maar toch hebben we nood aan een houvast. Algemeen kunnen we stellen dat voor archeologie metaal en glas het meest gevoelig zijn voor schade door een ongeschikt klimaat. Dit betekent echter niet dat we daarvoor het klimaat in de hele depotruimte moeten aanpassen. Steeds meer wordt aangeraden het klimaat in de directe omgeving van de voorwerpen zo stabiel mogelijk te houden.

Voor metalen voorwerpen wordt dergelijke oplossing al dikwijls toegepast, namelijk het gebruik van silicagel in een luchtdichte doos (bv. een curverdoos), om de relatieve vochtigheid laag te houden en zo corrosieprocessen af te remmen.

De bewaaromstandigheden van droog glas houd je best goed in het oog, glas is namelijk heel gevoelig voor schommelingen in de relatieve vochtigheid.

Toch kunnen evenzeer andere materialen zoals textiel, hout, been, ceramiek en steen lijden onder een ongeschikt klimaat. Hierbij raden we aan de conditie van alle voorwerpen bij de registratie en de opname in depot na te gaan en de zwakke plekken op te volgen ('monitoren') door regelmatig een toestandscontrole uit te voeren. Hiermee kan schade in een vroeg stadium opgespoord worden en het erfgoed op die manier zo goed mogelijk in zijn authenticiteit bewaard worden, zonder hoge conserveringskosten.

5.3.1.3. Evolutie in de klimaatbeheersing

De laatste jaren wordt meer en meer rekening gehouden met de eigenschappen van de bouwschil, door de hoge energiekosten en het feit dat de klimaatinstallaties slechts zelden de vooropgestelde waarden bereiken. De nadruk ligt op het onderzoek naar de eigenschappen van de bouwschil en de mogelijkheden van het gebouw. Passieve klimaatbeheersing steunt op thermische inertie, thermische isolatie, vochtbuffering en luchtdichtheid. In Denemarken heeft men op dit vlak al heel wat expertise opgebouwd, niet alleen voor nieuwbouwprojecten, maar ook voor het aanpassen of herbestemmen van gebouwen waar erfgoed wordt in bewaard. Men spreekt dan ook van het Denemarken- of Kopenhagenmodel. Bij dergelijke gebouwen schommelt het klimaat op jaarbasis tussen de 40 en de 60% RH, met geleidelijke overgang en waarbij men te hoge of te lage RH vermijdt. Voorwerpen met een hogere gevoeligheid kunnen alsnog volgens het box-in-box principe in een kleinere geklimatiseerde ruimte worden bewaard.

5.3.1.4. Wat met temperatuur?

Temperatuur heeft gevolgen voor de relatieve vochtigheid. Als de temperatuur in een gesloten ruimte (zonder invloed van externe factoren, zoals bv. opwarming door zon, condensatievocht op koude oppervlakken bij bruuske tempera-

tuurschommelingen) daalt, dan stijgt de relatieve vochtigheid en omgekeerd. Terwijl de richtlijn van 18-20°C vooral gebaseerd is op menselijk comfort, legt men de laatste jaren de nadruk op het feit dat hoe hoger de temperatuur is, hoe sneller chemische aftakeling plaatsvindt.

Het is dus belangrijk de temperatuur zo laag mogelijk te houden, natuurlijk niet te laag om vorstschade op installaties te vermijden. In een depot is het uiteraard gemakkelijker de temperatuur laag te houden (vergeleken met een museum/tentoonstellingsruimte waar een comforttemperatuur nodig is voor de bezoekers).

Figuur B: dit botmateriaal werd twee jaar tijdelijk bewaard in een ruimte waar de temperatuur te hoog was en de relatieve luchtvochtigheid sterk schommelde.

Het bot is gelamineerd en valt bij de minste aanraking uiteen, Provinciaal Erfgoedcentrum Ename.

5.3.2. Gebouwen

Het gebouw waarin de voorwerpen zich bevinden, speelt binnen het kader van passieve conservatie een grote rol: het is een eerste buffer tegen invloeden van buitenaf. Over de toestand van de gebouwen waar de depots zijn ondergebracht, is het moeilijk een objectieve uitspraak te doen. Tien van de bevroegden geven aan dat het gebouw in goede staat is, zes geven een voldoende en niemand heeft een slechte staat aangekruist. Ook werd de vraag gesteld of er naast de ruimte om het materiaal te bewaren ook voldoende plaats is voor conservering of restauratie. Slechts vier antwoorden (drie musea, één intergemeentelijke dienst) zijn positief, negen bevroegden geven aan over onvoldoende of geen ruimte te beschikken.

5.3.3. Klimaatbeheersing en -controle

De belangrijkste manier om te weten of de omgevingscondities voldoen aan de bewaarnoden van archeologische voorwerpen is deze condities te meten of te monitoren. Het onderzoek uit '99 stelde vast dat de aanwezigheid van dergelijke controlemiddelen in reserve of depots nagenoeg onbestaande was. De resultaten van het huidig onderzoek tonen op dit vlak een sterke verbetering: in de meerderheid van de permanente depots zijn meettoestellen²⁰ aanwezig (dataloggers, thermohygrografen) of monitort men (af en toe) het klimaat. Het ijken van de toestellen wordt in de meeste gevallen zelf uitgevoerd. In de tijdelijke depots van archeologische bedrijven ontbreken deze echter volledig. Een conservator/depotbeheerder stelt zich in de enquête vragen bij het nut van klimaatmonitoring/-controle in tijdelijke opslagruimtes waar nog andere activiteiten plaatsvinden, zoals bv. laden en lossen of materiaalverwerking (wassen, drogen), waardoor het loggen voortdurend zou worden verstoord.

Klimaatmeting is één zaak, klimaatbeheersing is een volgende stap indien de waarden die een goede bewaring garanderen niet gehaald worden. Negen bevroegden geven aan over een systeem te beschikken om (een deel van) het klimaat te beheersen. In acht gevallen gaat het om een verwarmingssysteem, naast één aircosysteem; bij enkelen aangevuld met andere technische middelen (zie tabel). De Stadsarcheologische dienst Gent beschikt volgens onze gegevens als enige over een integraal klimaatsysteem. Zoals reeds eerder werd aangehaald is een constante temperatuur en RH zonder afwijkingen zo goed als onhaalbaar. Men focust zich beter op het zoveel mogelijk beperken van fluctuaties en extreme hoogtes en laagtes in het klimaat.

²⁰ Deze meettoestellen zijn meestal niet goedkoop, daarom bieden de Vlaamse provincies de toestellen, met advies en richtlijnen voor een juist gebruik, aan via hun uitleendienst.

Bevraagde	C	A	V	Lb	Lo	Vo	Te	To
Musea Dendermonde	X							
SteM Sint-Niklaas	X		X					
Collectie Ninove								
pam Ename	X							
pam Velzeke	X		X			X	X	
Must Ronse								
STAM Gent		X						
't Gasthuys - Aalst	X		X	X				
Stadsmuseum Lokeren	X		X					
Arch. Museum UGent	X	X						
Stadsarch. Dienst Gent	X		X	X	X	X	X	X
ADW								
SOLVA								
OE (depot Ename)	X							
GATE	X							
BAAC Vlaanderen								
aDeDe								
Monument V.		X		X				

C= klimaatcontrole, A= airco, V= verwarming/warmtebeheersing, Lb= luchtbevochtiger, Lo= luchtontvochtiger, Vo= gemiddelde vochtigheid, Te= gemiddelde temperatuur, To= tochtportaal

Van welke klimaatbeheerssystemen maakt u gebruik?

Bevraagde	maatregelen inzake licht	maatregelen inzake UV
Musea Dendermonde	afgesloten bakken	
SteM Sint-Niklaas		UV-filters op dakramen
Collectie Ninove		
pam Ename	afgedekte lichtkoepels	
pam Velzeke	geen rechtstreeks daglicht	
Must Ronse		
STAM Gent	kasten en dozen	
't Gasthuys - Aalst	afgedekte ramen	
Stadsmuseum Lokeren	geen rechtstreeks licht, folie op ramen	
Arch. Museum UGent		
Stadsarch. Dienst Gent	geen ramen	
ADW		
SOLVA		
OE (depot Ename)	afgedekte lichtkoepels	
GATE	verpakking	
BAAC Vlaanderen		
aDeDe	geen rechtstreeks zonlicht	
Monument V.	indien noodzakelijk: per object apart	

Om een goede werking van de klimaatbeheers- en klimaatmonitoringsystemen te garanderen is regelmatige controle en onderhoud noodzakelijk. Degenen die antwoorden op de vraag wie hiervoor verantwoordelijk is, geven aan dat dit door (een) eigen medewerker(s) gebeurt of (een enkele keer) door de provinciale museumconsulent. De frequentie van de controle varieert van dagelijks tot jaarlijks.

Het algemene onderhoud en de schoonmaak van een depot is niet te vergelijken met de schoonmaak van het eigen huis bijvoorbeeld. Niet alle schoonmaakproducten zijn geschikt en het schoonmaken met water dient beperkt te blijven, aangezien dit rechtstreeks invloed heeft op de bewaarcondities. Het onderhoudspersoneel kan via overleg en afspraken hierop attent worden gemaakt. Iedereen dient ervan bewust te zijn dat ook de mens zelf een gevaar vormt voor de collectie. Beschadigingen door onzorgvuldig of op een verkeerde manier omgaan met voorwerpen gebeuren meer dan men vermoedt.

Daarnaast kan het onderhoudspersoneel ook gevraagd worden om bepaalde beschadigingen of aantasting door bijvoorbeeld schimmel te melden. Vijf bevroagden bevestigen specifieke afspraken te maken met het onderhoudspersoneel.

5.3.4. Lichtbeheersing

Welke maatregelen worden getroffen inzake blootstelling aan licht en UV?

Bevraagde	maatregelen inzake licht	maatregelen inzake UV
Musea Dendermonde	afgesloten bakken	
SteM Sint-Niklaas		UV-filters op dakramen
Collectie Ninove		
pam Ename	afgedekte lichtkoepels	
pam Velzeke	geen rechtstreeks daglicht	
Must Ronse		
STAM Gent	kasten en dozen	
't Gasthuys - Aalst	afgedekte ramen	
Stadsmuseum Lokeren	geen rechtstreeks licht, folie op ramen	
Arch. Museum UGent		
Stadsarch. Dienst Gent	geen ramen	
ADW		
SOLVA		
OE (depot Ename)	afgedekte lichtkoepels	
GATE	verpakking	
BAAC Vlaanderen		
aDeDe	geen rechtstreeks zonlicht	
Monument V.	indien noodzakelijk: per object apart	

Wat betreft licht- en UV-beheersing kregen we in totaal twaalf antwoorden, waarvan acht maatregelen zijn die te maken hebben met vermijden of beperken van buitenlicht door de ramen (afdekking van de ramen, het ontbreken ervan, filters). Drie antwoorden licht te vermijden met behulp van de verpakking en één antwoordt dat er slechts maatregelen genomen worden indien echt noodzakelijk.

Afgesloten kasten of dozen vermijden de invloed van zowel buitenlicht als artificieel licht op de voorwerpen. Het tegenhouden van zonlicht in de depotruimte zelf vermijdt grote fluctuaties in het binnenklimaat. Ook tijdens de verwerking na opgraving van het materiaal houdt men best rekening met de invloed van rechtstreeks zonlicht. Rechtstreeks zonlicht zal het drogen versnellen, waardoor de kans op breuken, barsten of zelfs verkrumming toeneemt.

5.3.5. Inrichting en verpakking

Naast schadelijke dampen aanwezig in de atmosfeer (externe polluenten zoals zwavelsulfide en stikstof), komen (interne, lokale) polluenten soms vrij uit het materiaal zelf (zoals waterstofsulfide en carbonylsulfide uit archeologisch materiaal uit een natte context). Deze zijn moeilijk te vermijden of weg te filteren. Ook bepaalde materialen gebruikt voor de inrichting en het meubilair van het depot of voor de verpakking van archeologische voorwerpen kunnen schadelijke dampen (voornamelijk vluchtige organische componenten) vrijgeven. Het gaat om agressieve chemicaliën in de vorm van gassen, vloeistoffen of vaste stoffen.

Deze reageren op materialen of vormen er een interactie mee en veroorzaken zo een verandering in de samenstelling, aard of verschijning ervan. De schade die ze veroorzaken is afhankelijk van de polluent en specifiek aan het materiaal dat wordt aangetast, maar algemeen kunnen we wel stellen dat ze de chemische

aftakeling versnellen. Bij metalen bijvoorbeeld dragen ze bij tot de vorming van corrosie (in een vochtig milieu).

De meest frequente vluchtige organische componenten zijn mierzuur, azijnzuur en formaldehyde die uitdampen door bepaalde houtsoorten (vnl. eikenhout), recente (wand)beschildering, afdichtmiddelen en textielsoorten. Bepaalde plastics geven weekmakers en petroleumdampen af bij het verouderen, eveneens schadelijk voor erfgoed. Organische solventen (bv. aceton of ethanol uit recent aangebrachte verf, vernis, lijmen, enz.) beschadigen solventhoudende substanties in historisch materiaal zoals vernissen en lakken. Daarom is het belangrijk de juiste materialen te kiezen, niet alleen voor de inrichting van de opslagruimte, maar ook voor het verpakken van archeologisch materiaal.

Van welk meubilair en welke verpakking maakt u gebruik?

In de enquête werd de vraag gesteld of bepaalde materialen, die nadelig kunnen zijn voor archeologische voorwerpen, geweerd worden. We kregen hiervoor zes bevestigende en acht ontkennende antwoorden.

De geweerde materialen zijn voornamelijk zuurhoudende materialen voor verpakking en meubilair. Slechts twee bevraagden antwoorden effectief gebruik te maken van zuurvrije kartonnen dozen. Kartonnen dozen worden tout court veel aangewend als verpakkingsmateriaal.

Meubilair		Verpakking	
rekken	13	kartonnen dozen	10
waarvan niet-stofvrij	9	waarvan zuurvrij	2
metaal	5	houten kisten	2
hout	2	kunststof dozen	2
metaal + hout	4	plastic kisten/dozen	9
kasten	3	waarvan hermetisch afgesloten	6
metaal	2	met silicagel en vochtindicator	
metaal + hout + kunststof	1	plastic zakken	10
koelkast	5	zuurvrij zijdepapier	4
diepvrieskast	1	andere	
aparte opslag	4	rechthoekige emmers	2
kwetsbare voorwerpen	2	ronde emmers	1
kostbare voorwerpen	3	ongebleekt katoen	1
		PE/PP schuimplaat/folie	2

Bij werkbezoeken hebben we kunnen vaststellen dat, zowel bewust als onbewust, zure kartonnen dozen gebruikt worden, maar direct contact met de objecten vermeden wordt door het apart verpakken van de vondsten in plastic (grip)zakken.

Figuur C: voorbeeld van de zuurvrije zwarte kartonnen dozen die in Nederlandse archeologische depots worden gebruikt, hier in Middelburg.

Figuur D: voorbeeld van de kunststofdozen die in het Provinciaal Erfgoedcentrum Ename worden gebruikt.

Gripzakjes in alle mogelijke formaten zijn niet meer weg te denken uit de basisuitrusting van elke terreinarcheoloog. Ze bestaan uit polyethyleen, een onschadelijk, inert (chemisch stabiel) materiaal ²¹. Polyethyleen of polypropyleen in de vorm van folie, platen of schuim kunnen ook gebruikt worden om kwetsbare voorwerpen te ondersteunen en fixeren. Ook plastic emmers worden dikwijls gebruikt om bv. bodemonsters of zeefstalen te bewaren. De rechthoekige varianten zijn meer plaatsbesparend dan de ronde exemplaren. Vijftien van de bevraagden hebben verpakkingsmateriaal in voorraad. Elf antwoorden positief en zes negatief op de vraag of het verpakkingsmateriaal uniform is.

Een efficiënte en plaatsbesparende methode is het formaat van de verpakking aan te passen aan de afmetingen van de rekken of kisten in het depot. Permanente depots eisen via het huishoudelijk reglement meestal dat het materiaal wordt aangeleverd in verpakking met de afmetingen die passen op de rekken. Als de definitieve bewaarplaats gekend is voor de start van het archeologisch onderzoek kunnen de uitvoerders op dat moment al rekening houden met de bepaalde (verpakkings)eisen dat het depot stelt. Op hun beurt kunnen de permanente depots eventueel hun verpakkingsmateriaal aan inkooprij aan uitvoerders aanbieden.

Figuur E: deze leren kazuifel afkomstig van een priestergraf werd na de conservatiebehandeling bewaard in een doos van te klein formaat, waardoor het leer vervormd is. Bij de herverpakking worden rolletjes zuurvrij zijdepapier gebruikt om scheuren te voorkomen, Provinciaal Erfgoedcentrum Ename.

²¹ Vraag de materiaalfiche op bij j producent of leverancier om zeker te zijn.

Ook hier dienen we opnieuw rekening te houden met meubilair en verpakking in tijdelijke versus permanente depots. Men kan zich de vraag stellen of deze (meestal duurder) materialen noodzakelijk zijn in tijdelijke depots. Preventieve en passieve conservatie kunnen op termijn echter wel (sneller) verval en bijgevolg grotere (restauratie)ingrepen vermijden. Er bestaat geen twijfel over dat zeker voor permanente verpakking afhankelijk van materiaalcategorie of toestand van het archeologische voorwerp een doordachte keuze moet worden gemaakt.

Figuur F: glasfragmenten verpakt met extra polyethyleenschuim in een rakobak met modules, Stadsarcheologische Dienst Gent.

Op de vraag of een koelkast tot de depotuitrusting behoort, kwamen vijf bevestigende antwoorden binnen, maar werkbezoeken laten ons vermoeden dat dit er in werkelijkheid meer zijn. Deze koele omgeving zorgt ervoor dat vochtig of nat materiaal, bv. houtstalen of pollenstalen, bewaard blijft tot verder onderzoek of definitieve conservering.

METALEN OBJECTEN vereisen zeer droge bewaaromstandigheden. Het gebruik van kunststofdozen die hermetisch te dichten zijn met ingesloten silicagel zijn hiervoor geschikt. In plaats van het klimaat te beheersen op het niveau van een hele ruimte, gebeurt dat op deze manier enkel op het niveau van de doos. De silicagel zal het vocht in de doos aanwezig opnemen en vasthouden. Wanneer de silicagel verzadigd is kan deze vervangen of opnieuw gegenereerd worden. Hermetisch te sluiten plastic dozen uit de voedingssector bevatten sinds enkele jaren geen schadelijke weekmakers meer en kunnen dus gebruikt worden. Een alternatief is hermetisch gesealde, op maat gesneden polyethyleen buisfolie met ingesloten silicagel voor voorwerpen die buiten het formaat van luchtdichte dozen vallen.

Figuur G: Metalen voorwerpen in doorprikte gripzakjes in luchtdichte curverdozen met ingesloten silicagel met oranje kleurindicator. Ze staan op een metalen rek met poedercoating, Stadsarcheologische dienst Gent.

Houten rekken worden best vervaardigd uit onschadelijke houtsoorten of kunnen worden afgedekt door inerte folie of foam. Op het vlak van veiligheid bezitten houten rekken enkele nadelen: hout kan vervormen onder bepaalde invloeden (vocht, gewicht) en is brandbaar. Bij metalen rekken krijgen de exemplaren met een speciale poedercoating (polyethyleenlaag) de voorkeur, maar ook hier kunnen de schappen beter met folie worden afgedekt waardoor een extra buffer gecreëerd wordt. Voor het stofvrij houden, kunnen kasten gebruikt worden of kan er (extra) verpakking gebruikt worden, zoals dozen, op open rekken. Om ventilatie te garanderen en microklimaten te vermijden worden rekken best niet direct tegen een muur gezet. Om de voorwerpen gemakkelijk en veilig te hanteren zijn de hoogtes van de schappen en de doorgangen tussen de rekken best voldoende ruim. Tien bevroegden antwoorden dat de voorwerpen gemakkelijk te bereiken zijn, zes antwoorden vrij gemakkelijk.

5.3.6. Conditie van de voorwerpen

Is de conditie van de voorwerpen gekend?

Conditie goed gekend	12
Conditie matig gekend	4
Conditie niet gekend	0

Slechts enkele bevroegden geven aan een conditierapport voor sommige archeologische voorwerpen op te maken, namelijk Archeologisch Museum UGent, pam Velzeke, SOLvA en OE (niemand stuurt een voorbeeld als bijlage mee). De laatste drie laten ook röntgenfoto's maken, SOLvA doet dit zelfs systematisch voor alle metalen voorwerpen. De reden hiervoor is dat het beperkte budget voor conservering niet toelaat elk metalen voorwerp te behandelen, aan de hand van röntgen kan men dus een selectie maken.

Een bijkomende reden om alle metalen vondsten te röntgenen is dat mochten de voorwerpen volledig verweren, er toch een registratie is gebeurd. Tegenwoordig wordt het steeds moeilijker om analoge foto's te laten maken, steeds meer worden enkel digitale exemplaren aangemaakt.

Twaalf bevrageden vullen in wie controle uitvoert op de conditie van de voorwerpen, het gaat om museum- en depotmedewerkers, conservators, restaurators en archeologen. In de frequentie waarop deze controle gebeurt zit onderling veel variatie. Wanneer vondsten binnengebracht worden in het depot is het noodzakelijk de bewaartoestand van de collectie te evalueren, zodat er eventueel maatregelen genomen kunnen worden ter verbetering van hun bewaartoestand. Ook nadien is een regelmatige conditiedoorlichting noodzakelijk om de toestand van de voorwerpen te blijven opvolgen. Eventueel kan het registratiesysteem gebruikt worden om te noteren wanneer de laatste keer gecontroleerd werd, wat de toestand was en na hoeveel tijd een nieuwe evaluatie dient te gebeuren.

6. SAMENWERKING, WETENSCHAPPELIJK ONDERZOEK EN TOEGANKELIJKHEID

6.1. Samenwerking met andere musea en/of diensten i.v.m. de archeologische collectie

Op de vraag met wie samengewerkt wordt, werd in de tweede vraag 'aard van de samenwerking' uitgebreider ingevuld dan in de vraag 'frequentie van de samenwerking'. We opteren er dus voor enkel de resultaten van de tweede vraag op te nemen in dit onderzoek:

Bevragede	aard samenwerking en met wie
Musea Dendermonde	CR (restauratoren), WO (KIK, OE), AO (privé-bedrijven, archeologen), T (universiteiten, musea)
SteM Sint-Niklaas	CR, T, PW (ADW)
Collectie Ninove	CR, WO (OE, SOLvA), AO (SOLvA)
pam Ename	CR, WO, AO, T, PW, A: depotbeheer (OE)
pam Velzeke	CR (ADW, Restaura, Archeoplan), WO (UGent), T (provincie OV, UGent), PW (provincie OV, pam Ename)
Must Ronse	
STAM Gent	WO, T (Dienst Stadsarcheologie Gent, UGent)
't Gasthuys - Aalst	WO (Heemk Kring Denderland, UGent), AO, T (OE, SOLvA), PW (OE, SOLvA, Heemk Kring Denderland, UGent)
Stadsmuseum Lokeren	WO (universiteiten), T (Musée du Malgré tout Treignes, Musée Royale de Marimont), A: schatting (pam Velzeke)
Arch. Museum UGent	T (pam Velzeke, Stam, Gentse Universitaire Musea), PW (Gentse Universitaire Musea)
Stadsarch. Dienst Gent	WO (UGent, OE, KIK), T (Sint-Pietersabdij), A: collectieverwerving en algemene vragen ivm archeologische voorwerpen (Stam, Sint-Pietersabdij)
ADW	WO (KIK, OE), T (lokale erfgoedspelers, heemk kringen of gemeenten), PW (SteM)
SOLVA	
OE (depot Ename)	
GATE	WO (UGent)
BAAC Vlaanderen	CR (privé-bedrijf)
aDeDe	CR (conservatiebureaus), WO (wetenschappelijke

instanties en conservatiebureaus)
Monument V. **CR** (Natalie Cleeren, Leentje Linders -OE-, Archeoplan, Dienst Archeologie Brussels Hoofdstedelijk Gewest, Jef Pinceel), **WO** (KBIN, KIK, ADC, Kaat Maesen), **AO** (GATE, overheidsdiensten -stad en provincie), **T, PW** (stadsdiensten, opdrachtgevers)

CR= conservering en restauratie, **WO**= wetenschappelijk onderzoek, **AO**= archeologische opgravingen, **T**= tentoonstellingen, **PW**=publiekswerking, **A**= andere

De meeste bevroegden gaven mee dat er samenwerking bestaat met andere instellingen, voor de meerderheid beperkt tot nationaal niveau. De aard van de samenwerking is zeer gevarieerd; het gaat onder andere om regionale samenwerking, een samenwerking tussen diensten omwille van een specialisatie (bv. aardewerk- en metaalrestauratie door ADW), een samenwerking met wetenschappelijke instellingen, Onroerend Erfgoed en universiteiten voor wetenschappelijk onderzoek, enz.

Op het vlak van een gemeenschappelijke reserve of depot bestaat momenteel een samenwerking tussen het SteM en de Oudheidkundige Kring Land van Waas en pam Ename en Onroerend Erfgoed. Toekomstige gemeenschappelijke depots zijn dat van pam Velzeke en pam Ename en een mogelijk centraal depot voor de Gentse musea.

Gestructureerde samenwerking deelaspect museumwerking (musea en instellingen):

Gemeenschappelijke reserve/depot

SteM + Oudheidkundige Kring Land van Waas
Stedelijke Collectie Ninove + OE
pam Ename + OE (momenteel)
pam Ename + pam Velzeke (toekomst)

Educatieve werking

Musea Dendermonde = museumverband
SteM + ADW
pam Velzeke + pam Ename

Promotie

pam Velzeke + pam Ename
SteM + ADW

Andere

SteM + provincie Oost-Vlaanderen (MovE)

Samenwerking op internationaal niveau? (Nee: 12, Ja: 3)

ADW: bruikleen aan tijdelijke tentoonstellingen
BAAC: privé-bedrijven
Monument: privé-bedrijven (natuurwetenschappelijk onderzoek)

6.2. Wetenschappelijk onderzoek

Uit de enquête blijkt dat na de basisrapportage dikwijls nog wetenschappelijk onderzoek uitgevoerd wordt op de archeologische collectie (meer door derden, dan door eigen medewerkers). Het is dus belangrijk dat de collectie gemakkelijk toegankelijk blijft voor toekomstige vorsers, zowel het opgravingsarchief als de archeologische collectie zelf. Veel genoemde partners voor wetenschappelijk onderzoek zijn KIK, Onroerend Erfgoed en de universiteiten. De vraag 'wordt wetenschappelijk onderzoek door derden gestimuleerd?' blijkt op twee manieren geïnterpreteerd te worden: stimulering door derden of stimulering door de eigen instelling van wetenschappelijk onderzoek door derden.

Gebeurt er nog wetenschappelijk onderzoek op de collectie na de basisrapportage?

Bevraagde	Ja eigen medewerkers	Ja derden	Nee
Musea Dendermonde		X	
SteM Sint-Niklaas			X
Collectie Ninove	X	X	
pam Ename		X	
pam Velzeke	X	X	
Must Ronse		X	
STAM Gent		X	
't Gasthuys - Aalst		X	
Stadsmuseum Lokeren		X	
Arch. Museum UGent	X	X	
Stadsarch. Dienst Gent	X	X	
ADW	X	X	
SOLVA		X	
OE (depot Ename)	X	X	
GATE		X	
BAAC Vlaanderen	X (weinig)		
aDeDe			X
Monument V.	X	X	

Wordt wetenschappelijk onderzoek door derden gestimuleerd?

Ja 11

Nee 6

Hoe: universiteiten en thesissen
onderzoekers
publiekswerking
geschiedkundige kring, heemkundige kring
ontsluiten inhoud depot, databank

6.3. Toegankelijkheid reserve/depot, opgravingsarchief, bibliotheek

Tien bevraagden antwoorden dat de archeologische voorwerpen in de reserve of het archeologisch depot gemakkelijk toegankelijk zijn; vier antwoorden vrij gemakkelijk en twee moeilijk. Slechts zes bevraagden antwoorden voor wie de reserve/depot toegankelijk is en negen op welke wijze deze ontsloten is (zie tabellen). De antwoorden zijn niet gemakkelijk met elkaar te vergelijken aangezien de depots/reserves/tijdelijke opslagplaatsen erg in vorm en functie verschillen. Dezelfde vragen, maar dan toegepast op het opgravingsarchief, werden eveneens niet volledig ingevuld. Uit de vragen blijkt dat de ontsluiting ervan een grotere achterstand kent dan die van de archeologische collectie, alhoewel het één niet geïnterpreteerd kan worden zonder het andere. In het ideale geval zijn archeologische collectie en opgravingsarchief geregistreerd en kunnen ze tegelijk geconsulteerd worden. De bibliotheek aanwezig bij de verschillende diensten kan open staan voor publiek of enkel bedoeld zijn voor eigen werknemers. De organisatie daarvan zal logischerwijs op basis hiervan sterk van elkaar verschillen. Uit de enquête blijkt dat musea veelal wel over publicaties met betrekking tot de archeologische collectie beschikken (zoals catalogi, tentoonstellingspublicaties of heemkundige, oudheidkundige of geschiedkundige reeksen of tijdschriften). Ook de archeologische instellingen beschikken over extra publicaties (onder andere artikels, monografieën, onderzoeksrapporten, reeksen). Archeologische bedrijven beschikken meestal enkel over de eigen basisrapportering.

Reserve/archeologisch depot:

Bevraagde	Toegankelijkheid	Samenwerking
Musea Dendermonde	gemakkelijk	N
SteM Sint-Niklaas	vrij gemakkelijk	N
Collectie Ninove	moeilijk	
pam Ename	gemakkelijk	J: vroeger IAP/VIOE, toekomst Pam Velzeke
pam Velzeke		J: UGent, SOLvA
Must Ronse	gemakkelijk	N
STAM Gent	gemakkelijk	J: pam Velzeke (collectiemobiliteit)
't Gasthuys - Aalst	vrij gemakkelijk	N
Stadsmuseum Lokeren	moeilijk N	
Arch. Museum UGent	gemakkelijk	N
Stadsarch. Dienst Gent	gemakkelijk	N
ADW	gemakkelijk	J: SteM (promotie en bezoeken)
SOLVA		
OE (depot Ename)	gemakkelijk	
GATE	gemakkelijk	J: UGent
BAAC Vlaanderen	gemakkelijk	N
aDeDe	vrij gemakkelijk	N
Monument V.	vrij gemakkelijk	N

Voor wie toegankelijk:

Bevraagde	Bibliotheek	Opgravingsarchief	Reserve/depot
Musea Dendermonde	beheerder	onderzoekers	onderzoekers
SteM Sint-Niklaas			
Collectie Ninove			
pam Ename		eigen medewerkers, onderzoekers, studenten	
pam Velzeke	iedereen	eigen medewerkers	studenten archeologie
Must Ronse			
STAM Gent			eigen medewerkers, onderzoekers, studenten
't Gasthuys - Aalst	iedereen		
Stadsmuseum Lokeren			
Arch. Museum UGent	iedereen	eigen medewerkers, universitaire diensten	
Stadsarch. Dienst Gent	iedereen	iedereen	iedereen
ADW	iedereen	onderzoekers	onderzoekers, bezoekers met begeleiding
SOLVA			
OE (depot Ename)	op afspraak iedereen	eigen medewerkers, onderzoekers, studenten	
GATE			
BAAC Vlaanderen	eigen personeel	eigen medewerkers	eigen medewerkers
aDeDe			
Monument V.			

Wijze consultatie/ontsluiting:

Bevraagde	Bibliotheek	Opgravingsarchief	Reserve/depot
Musea Dendermonde	geautomatiseerd	per context	per context
SteM Sint-Niklaas			
Collectie Ninove			
pam Ename		via onderzoekers OE	via onderzoekers
OE			
pam Velzeke	geautomatiseerd		
Must Ronse			
STAM Gent			geautomatiseerd, steekkaarten
't Gasthuys - Aalst			
Stadsmuseum Lokeren		geautomatiseerd	
Arch. Museum UGent	geautomatiseerd, steekkaarten	geautomatiseerd, steekkaarten	geautomatiseerd, steekkaarten
Stadsarch. Dienst Gent	geautomatiseerd	per straatnaam/ project	geautomatiseerd (in opmaak)
ADW	op aanvraag	onder begeleiding	geautomatiseerd (in opmaak), website
SOLVA			
OE (depot Ename)	geautomatiseerd	via onderzoekers OE en archivaris	geautomatiseerd en depotbeheerder, in 2013 online raadpleegbaar
GATE			
BAAC Vlaanderen	geautomatiseerd	geautomatiseerd	geautomatiseerd
aDeDe			
Monument V.			

Bibliotheek:

Bevraagde	Ja	Nee	Consulteerbaar	Omvang	mbt conservatie/ restauratie
Musea Dendermonde	X		digitaal	100-tal boeken	weinig
SteM Sint-Niklaas		X		ca. 15 tijdschrifttitels	
Collectie Ninove		X			
pam Ename		X			
pam Velzeke	X		digitaal, ter plaatse	4000 boekdelen, 280 tijdschrifttitels	matig
Must Ronse		X			
STAM Gent		X			
't Gasthuys - Aalst	X		in opbouw	80 boekdelen, 4 tijdschrifttitels	weinig
Stadsmuseum Lokeren		X			
Arch. Museum UGent	X		digitaal		weinig
(UGent)					
Stadsarch. Dienst Gent	X		digitaal	11.433 titels	weinig
ADW	X		digitaal		veel
SOLVA	X		digitaal		weinig
OE (depot Ename)	X		digitaal		veel
(Brussel)					
GATE		X			
BAAC Vlaanderen	X			150-tal boekdelen, ca. 10 tijdschrifttitels	weinig
aDeDe		X			
Monument V.	X		digitaal	350 boekdelen, ca. 10 tijdschrifttitels	weinig

7. SAMENVATTING EN AANDACHTSPUNTEN

Hieronder volgt een beknopte samenvatting van de analyse van de bevraging, toch raden we aan om het volledige rapport te lezen voor een betere omkadering en uiteenzetting van de besproken onderwerpen.

7.1. Archeologische collecties in depots in Oost-Vlaanderen

Uitvoerders van archeologisch onderzoek waren 15 jaar geleden de Vlaamse Overheid, universiteiten, openbare besturen (provincies, steden en gemeenten) en amateurs. Tegenwoordig wordt het grootste deel van het archeologisch onderzoek uitgevoerd door archeologische bedrijven en (inter)gemeentelijke archeologische diensten. Dit heeft als gevolg dat we ervoor opteerden musea, archeologische instellingen en archeologische bedrijven apart te behandelen, aangezien de beheer- en behoudswerking en -problematiek onderling wel verschillen vertoont. Uiteraard zijn er ook velden waar deze problematiek overlapt. De meeste gemengde musea beheren passieve verzamelingen, maar sommige groeien toch nog aan bij nieuwe opgravingen in de gemeente of stad. Archeologische erfgoedcollecties verschillen van andere erfgoedcollecties door de grote nadruk op de link met contextgegevens, wat specifieke eisen stelt op het vlak van beheer, en de (voor sommige objecten) specifiek vereiste bewaringscondities. Pam Velzeke voert zelf archeologisch onderzoek uit, wat onderdeel vormt van de jaarlijkse aangroei van de collectie. Momenteel bouwt men er een nieuw depot waar ook de collectie van pam Ename zal worden ondergebracht. Het archeologiedepot is in de eerste plaats bedoeld voor vondstmateriaal uit zuid Oost-Vlaanderen.

Alle (inter)gemeentelijke archeologische instellingen (IAD's) en het Onroerend Erfgoed kenden de laatste jaren een grote toename van de archeologische collectie door eigen archeologisch onderzoek. De IAD's kennen daarnaast sterk regionaal afgebakende aanvaardingscriteria voor aanlevering aan het depot door derden (ADW: Waasland, Stadsarcheologische Dienst Gent: grondgebied Gent). SOLvA voorziet geen definitieve depotruimte en Onroerend Erfgoed aanvaardt geen aanbod (meer) door derden.

Daarnaast zorgt ook de nieuwe categorie van archeologische bedrijven voor een grote hoeveelheid archeologisch vondstmateriaal. Archeologische bedrijven voeren geen depotwerking, de opslagplaats/verwerkingsruimte voor de vondsten heeft steeds de bedoeling tijdelijk te zijn. Na afronding moeten de collecties verhuizen naar een definitieve bewaarnemer, maar net daar knelt het schoentje. Voorlopig kan in theorie elke locatie die het behoud van de collectie verzekert die functie opnemen; van controle op die bewaring is echter geen of nauwelijks sprake. De versnippering van de archeologische collecties onder verschillende instellingen waarvan in '99 sprake bestaat met andere woorden nog steeds. De vaststelling uit de steekproef, uitgevoerd door Onroerend Erfgoed in 2012, dat veel collecties zich niet bevinden op de definitieve bewaarplaats, zoals goteerd in de vergunningsaanvraag, is een bijkomende reden tot bezorgdheid. Verder is er een grote geografische lacune onder de archeologische depots die aanbod door derden opnemen, hetgeen de provincie binnen het proefproject archeologiedepot probeert op te vangen door het archeologiedepot in het Erfgoedcentrum in Ename open te stellen voor de lokale besturen die niet bij een IAD zijn aangesloten.

Uit de bevraging komt ook de selectieproblematiek heel sterk naar voren. Binnen het cultureel erfgoedbeleid wordt al een tijd sterk gediscussieerd over selectie en waardering van collecties. Binnen de archeologische sector is zelfs maar de overweging van selectie pas sinds een jaar of vijf bespreekbaar. Selectie binnen archeologische collecties kan plaatsvinden op verschillende niveaus: op het terrein, bij de verwerking, in het depot.

De problematiek van bodemmonsters en natuurwetenschappelijke stalen wordt (misschien te) weinig aangehaald in deze studie; de vragen in de enquête lieten niet echt toe om er concrete gegevens over te genereren. Er bestaat binnen het Vlaamse depotveld echter wel een levendige discussie rond de exponentiële aangroei van bodemmonsters en stalen sinds het in voege treden van de minimumnormen en de hoge bewaringseisen die deze stellen (vochtig, donker en koel). Een selectiebeleid kan deels een oplossing betekenen voor het plaatsgebrek, maar dan dient het eerst nog geschreven en omkaderd te worden.

7.2. Beheer van archeologische collecties

Een goede registratie is een noodzakelijke voorwaarde voor een doelmatig beheer van de archeologische collectie. Er is echter nog steeds een registratieachterstand vast te stellen bij de meeste musea, alhoewel de meeste wel aangesloten zijn bij MovE en registreren in Adlib. Registratie staat meestal niet bovenaan de agenda en wordt als uitermate tijdrovend beschouwd. De tijdsbesteding voor registratie is onder andere afhankelijk van de interne registratiestandaard die de instelling hanteert (beheersdatabank vs. wetenschappelijke databank), de kennis van de registrar, het aantal personeelsleden dat ingezet wordt, de kwantiteit van de collectie.

De uitvoerders van archeologisch onderzoek maken gebruik van een eigen registratiesysteem, hetzij in excel, hetzij een databank. Tijdens de verwerking van de vondsten wordt dit systeem gebruikt voor de interpretatie en uitwerking van het onderzoek. De minimumnormen eisen ook de opmaak van een volledige vondstenlijst. De registratie van alle (structuren, sporen) vondsten en bulk is met andere woorden een vast onderdeel geworden binnen het archeologisch proces. Het is evenwel zo dat iedereen een eigen systeem heeft ontwikkeld dat gebaseerd is op en aansluit bij de eigen werking op het terrein. Het zou echter efficiënt en tijdsbesparend zijn mocht het registratiesysteem bij de uitvoerende instantie en de ontvangende instantie (depot) meer op elkaar afgestemd worden (lees: te importeren zijn). Vanuit de Denkgroep Archeologische Collecties is een eerste stap gezet naar meer uniformiteit door basiscriteria op te stellen voor het overdragen van een archeologische collectie (zowel vondsten als opgravingsarchief) aan een bewaarnemer/depouthouder. Uitvoerders van archeologisch onderzoek zijn meestal niet beperkt tot één regio, waardoor de archeologische collecties aan verschillende depothouders, met elk eigen aanvaardingscriteria, aangeleverd worden. De basiscriteria kunnen ertoe leiden dat, wanneer consequent gehanteerd door meerdere depothouders, het voor aanleversers veel duidelijker en eenduidiger wordt hoe en op welke manier collecties overgedragen worden, zodat dit van bij de start van het archeologisch onderzoek meegenomen wordt.

We zien ook een duidelijke ontwikkeling naar meer en meer digitaal registreren op het terrein, wat zijn gevolgen heeft voor het opgravingsarchief. De bewaring van een digitaal archief is een zeer gespecialiseerde problematiek. Men dient over de geschikte uitrusting en organisatie te beschikken en rekening te houden met bestandsformaten die op lange termijn nog steeds leesbaar zijn. De registratie van het archief als onderdeel van de collectie heeft echter nog niet overal ingang gevonden. Het opgravings- of collectiearchief vormt echter een onlosmakelijk onderdeel van de archeologische collectie. Dat besef is sinds de enquête van '99 meer en meer doorgedrongen en wordt nu ook verankerd in het nieuwe onroerendergoeddecreet²². Voor oude collecties blijft dit echter problematisch.

²² Art. 2.1.6° archeologisch ensemble: het gehele van archeologische artefacten en onderzoeksdocumenten afkomstig van een archeologisch onderzoek.

7.3. Behoud van archeologische collecties

Een goed (informatie)behoud van de vondsten begint al op het terrein, zet zich voort tijdens de verwerking en verpakking van de vondsten en blijft een cruciaal aandachtspunt in de definitieve bewaarplaats. Voor eerstelijnsconservering op het terrein kunnen we vaststellen dat er een kennisachterstand is bij archeologen en dat slechts zelden een conservator bij de planning of bij het veldwerk betrokken wordt.

Sinds het project in '99, en voornamelijk in de laatste vijf jaar, is er een echte evolutie geweest in de klimaateisen en -richtlijnen voor het behoud van erfgoed. Zo blijkt dat de klimaatrichtlijnen die gangbaar waren de voorbije jaren te strikt zijn. Dat wil echter niet zeggen dat er geen rekening meer met de klimaatomstandigheden moet worden gehouden. Op het niveau van passieve conservering focust men zich momenteel op het zoveel mogelijk beperken van fluctuaties en extreme hoogtes en laagtes in het klimaat. De nadruk wordt meer en meer gelegd op de eigenschappen van de bouwschil en de mogelijkheden van het gebouw op zich. Veel kwetsbare vondstcategorieën blijven echter specifieke conservatienoden te hebben. Op basis van een conditiecontrole van de voorwerpen kan een bepaling van een geschikte bewaaromgeving opgemaakt worden. Uit de bevraging blijkt dat naast de grootste categorie aardewerk, ook fragielere materialen als metaal, organisch materiaal en glas een aanzienlijk deel van de recent opgegraven collecties uitmaken.

Het belang van passieve conservering wordt dikwijls onderschat en de inschatting naar een goede bewaring of de nood aan conservatie blijft voor elke vondst een nieuwe denkoefening. Om deze problematiek, die al in '99 werd opgemerkt, aan te pakken, werden een aantal handleidingen uitgebracht, die ook effectief in de praktijk gebruikt worden. Ook was er op het gebied van opleiding een inhaalbeweging gestart begin jaren 2000, helaas heeft de studio conservatie/restauratie van archeologische materialen de inkanteling van de hogeschool in de Universiteit Antwerpen niet overleefd. Advies- en dienstverlening op maat en sensibilisering door opleiding, praktische studiedagen of bijscholing blijven een bijkomende manier om de problematiek aan te pakken.

Budget voor conservatie/restauratie kan voorzien worden in de Bijzondere Voorwaarden bij een vergunning. In de praktijk zien we dat deze budgetten zeer beperkt zijn. Daarbij komt ook dat de minimumnormen hoofdzakelijk gericht zijn op een normering van tijdelijke bewaring van vondstmateriaal en niet op permanente bewaring. Dat zorgt ervoor dat veel voorwerpen wel een geschikte tijdelijke verpakking krijgen, waarbij de omgevingscondities waaruit ze afkomstig zijn zoveel mogelijk nagebootst worden, maar dat de conservatiebehandeling die daarop zou moeten aansluiten niet wordt uitgevoerd. Veel deponhouders worden bij aanlevering van de collectie dus geconfronteerd met tijdelijk verpakte vondsten die meestal specifieke bewaaromstandigheden en een frequentere toestandscontrole vereisen. De verantwoordelijkheid wordt met andere woorden telkens doorgeschoven.

8. besluit

Er werd getracht een overzicht te genereren van archeologisch erfgoed bewaard in depots in Oost-Vlaanderen en van de toestand waarin het verkeert, maar het resultaat van dit onderzoek blijft echter een gekleurd en onvolledig rapport. Het lag niet in de opzet privé-collecties of archeologische collecties die zich niet in depot bevinden op te nemen in dit onderzoek. We kregen niet van alle bevrageden een antwoord terug en de plaatsbezoeken waren beperkt. Bepaalde vragen werden soms niet of onvolledig beantwoord of verkeerd geïnterpreteerd, wat de onderlinge vergelijking en de interpretatie van sommige onderdelen nogal bemoeilijkt.

Opvallend is de betrouwbaarheid en volledigheid van de resultaten die SOLvA en Monument aanleveren en die door hun ruime spreiding, zowel op chronologisch als op geografisch gebied, zelfs als pars pro toto kunnen dienen. Toch brengt dit onderzoek een aantal knelpunten en evoluties ten opzichte van '99 onder de aandacht. Met de momenteel lopende voorbereiding van de uitvoeringsbepalingen van het nieuwe onroerenderfgoeddecreet en de rol van het proefproject als testomgeving van erkenningscriteria voor onroerenderfgoeddepots, kunnen op basis van deze nulmeting enkele suggesties worden gemaakt. Binnen de twee beleidsdomeinen cultureel erfgoed en onroerend erfgoed wordt een afzonderlijk depotbeleid gehanteerd. In realiteit zien we dat beide soms vervat zitten in één instelling, bv. depotruimte met zowel een transit-/nooddepot voor cultureel erfgoed als een archeologiedepot of museum met museumreserve en een regionaal archeologiedepot. Het zou opportuun zijn mocht het depotbeleid van beide beleidsdomeinen meer op elkaar afgestemd worden, ook naar erkenningscriteria en -procedures toe. Het in kaart brengen en afstemmen van de depotprofielen van de verschillende instellingen kan helpen bij een efficiënte depotwerking voor heel Vlaanderen.

Zorg en maatregelen voor het behoud van archeologisch erfgoed worden best zo vroeg mogelijk in het archeologisch proces ingepland. Het stroomlijnen van het depotproces en het afstemmen met de uiteindelijke aanlevering bij een onroerenderfgoeddepot verdienen aandacht bij het opmaken van de uitvoeringsbepalingen van het nieuwe decreet en de code van goede praktijk, waarbij haalbaarheid en beheersbaarheid op lange termijn worden afgetoetst en ruimte gelaten wordt voor nieuwe ontwikkelingen. Ook op de vraag vanuit het veld naar duidelijke selectierichtlijnen kan bij de opmaak de uitvoeringsbepalingen ingespeeld te worden.

Ook dient elke speler binnen het archeologisch proces zich bewust te zijn van de rol die hij/zij kan spelen. Hoofdzaak is passieve conservering: het zoveel mogelijk beperken van informatieverlies en verval van archeologische voorwerpen. Sensibilisering en informatieverstrekking kunnen helpen een juiste inschatting te maken, zowel door archeologen op het terrein als door museumconservators. Advies door conservatoren, museum- en depotconsulenten; studie- en contactdagen; handleidingen en cursussen – ook in de opleidingen – kunnen daarbij een belangrijke rol spelen.

BIJLAGEN

1. Overzicht bevroagde instellingen
2. Vragenlijst

BIJLAGE 1. Overzicht bevroagde instellingen

Musea

- Provinciaal Archeologisch Museum (pam) Ename
- Provinciaal Archeologisch Museum (pam) Velzeke
- Archeologisch Museum Universiteit Gent
- Stedelijke Musea Dendermonde
- SteM Sint-Niklaas
- Stedelijke Collectie Ninove
- Must Ronse
- STAM Gent
- 't Gasthuys - Stedelijk Museum Aalst
- Stadsmuseum Lokeren
- Stedelijke Musea Geraardsbergen (geen archeologische collectie)

niet geantwoord:

- Gemeente Wetteren
- Gemeentelijk Museum Melle

(Inter)gemeentelijke archeologische instellingen

- Stadsarcheologische Dienst Gent
- Archeologische Dienst Waasland (ADW)
- Intergemeentelijk samenwerkingsverband voor ruimtelijke ordening en socio-economische expansie in het Land van Aalst (SOLvA)
- Onroerend Erfgoed (depot Ename)

niet geantwoord:

- Kale-Leie Archeologische Dienst

Archeologische bedrijven

- Ghent Archaeological Team (GATE)
- BAAC Vlaanderen
- aDeDe
- Monument Vandekerckhove
- Fenikx (antwoord: geen depot)
- Ruben Willaert bvba Afdeling Archeologie (antwoord: geen depot)
- TRIHARCH onderzoek & advies bvba (antwoord: geen Oost-Vlaamse collecties in depot)

niet geantwoord:

- All-Archeo bvba
- Antea Group nv
- Archeologie en Erfgoed
- Condor Archaeological Research bvba
- Kaat Maesen
- Target Archaeological Geophysics

BIJLAGE 2: Vragenlijst

vragenlijst archeologiedepots

voor musea met een archeologische collectie/archeologische diensten/bedrijven

Naam en adres van het museum/de archeologische dienst/bedrijf:

Conservator/directeur/bedrijfsleider/diensthoofd:

Contactpersoon voor de archeologische collectie:

Telefoon:

E-mail:

Fax:

www:

Wij zijn een

- museum
- archeologische dienst
- bedrijf

COLLECTIE

1. De collectie is (vraag niet van toepassing op archeologische bedrijven)

- zuiver archeologisch
- gemengd

2. Aandeel archeologische voorwerpen in de gemengde collectie

% (bij benadering):

Belang aandeel archeologische collectie in de totale collectie

- groot
- matig
- weinig

3. Omschrijving van de archeologische collectie

Periodes (aandeel procentueel en/of in absolute cijfers)

- steentijden:%
- metaaltijden:%
- Romeins:%
- Merovingisch:%
- Middeleeuws:%
- postmiddeleeuws:%

Aard van het materiaal (aandeel procentueel en/of in absolute cijfers)

- keramiek:%
- glas:%
- metaal:%
- ijzer:%
- brons:%
- lood:%
- andere:%
- organisch materiaal:%
- hout:%
- been:%
- leder:%

- textiel: %
- andere: %
- steen: %
- bodemmonsters: %
- andere: %

4. De collectie wordt gevormd door (aandeel procentueel)

- recente opgravingen: %
- oude opgravingen: %
- (voor 1993):
- losse vondsten: %
- aankopen: %
- bruiklenen: %
- legaat: %
- schenking: %

5. Aangroei archeologische collectie

De archeologische collectie groeit aan

- nee
- ja

Bij aangroei archeologische collectie:

gemiddeld (per jaar):

op welke wijze?

- eigen archeologisch onderzoek
- archeologisch onderzoek door derden
- aankopen
- schenkingen
- andere:

Selectie bij aangroei

Aanbod door derden

Wordt alles aanvaard?

- ja
- nee, selectiecriteria:

Eigen archeologisch onderzoek

Wordt alles bewaard?

- ja
- nee, selectiecriteria:

BEHEER

1. Gebouwen voor de archeologische collectie

Waar bevindt zich het depot/de reserve van de archeologische collectie?

- speciaal daartoe bestemde nieuwbouw
- gerenoveerd gebouw
- monument
- voorlopige huisvesting
- andere

Is er een tentoonstellingsruimte?

- neen
- ja

Zo ja, waar bevindt zich de tentoonstellingsruimte?

- speciaal daartoe bestemde nieuwbouw
- gerenoveerd gebouw
- monument
- voorlopige huisvesting
- andere:

2. Eigendom, huur, bruikleen van de gebouwen waarin de archeologische collectie is ondergebracht

- eigendom
- huur
- bruikleen
- andere:

Eventuele commentaar:

3. Personeel (= het aantal personeelsleden (in FTE) dat actief betrokken is bij het depot en de depotcollecties)

- professioneel:
- vrijwilligers:

Wat zijn de specifieke expertises van het personeel (i.v.m. depotwerking, preventieve conservering) ?

.....
.....
.....
.....

4. Registratie van de archeologische collectie/opgraving

Bestaat er een inventaris?

- neen
- ja

Zo ja, in welke vorm?

- digitaal
- geschreven

Door wie wordt geregistreerd?

aantal personen:

hun functie(s):

Hoeveel tijd besteden zij aan de registratie?

- permanent
- regelmatig
- sporadisch

Welk deel van de archeologische collectie/opgraving is geregistreerd? (aandeel procentueel)

- volledig
- deels: %

Welke registratiemethode wordt gehanteerd?

- basisregistratie volgens CIDOC-richtlijnen
- uitgebreide registratie volgens CIDOC-richtlijnen
- andere:

Hoe wordt er geregistreerd?

- schriftelijke inventaris (in uw bijlage graag toevoeging inventarisfiche)
- met beeldmateriaal
- zonder beeldmateriaal

Digitaal registratiesysteem? Het welk?

- Adlib
- TMS
- andere:

Worden verschillende inventarisnummers gebruikt?

- nee
- ja, voor recent opgravingsmateriaal
- ja, voor oude collectiestukken
- ja, voor tentoongestelde stukken
- ja, voor stukken in bruikleen
- ja, voor

Hoe wordt genummerd?

- doorlopend
- codes (bv. jaarnummer)
- andere:

Hoe gebeurt de verwijzing naar de bewaringsplek?

Materiaal uit recente opgravingen heeft zijn eigen registratiesysteem (per context, per voorwerp, enz.): blijft dat gehandhaafd indien het opgravingsmateriaal in een museumcollectie terecht komt? (niet van toepassing voor archeologische bedrijven)

- ja
- nee

Hoe worden de bruiklenen geregistreerd? (niet van toepassing voor archeologische bedrijven)

.....
.....
.....

BEHOUD

1. Gebouwen waarin zich de archeologische collectie/opgraving bevindt

Staat van de gebouwen

- goed
- voldoende
- slecht

Is er voldoende ruimte?

- voor reserve/depot: ja nee geen

- voor conservering en restauratie: ja nee geen
 voor andere: ja nee geen

Is er mogelijkheid tot uitbreiding van ruimten? ja nee

beveiliging

- mechanisch
 elektronisch
 toezicht
 andere:

2. Passieve conservering in reserves en archeologische depots

klimaatbeheersing

- airconditioning
 verwarming/warmtebeheersing
 luchtbevochtiger
 luchtontvochtiger
 gemiddelde vochtigheid
 gemiddelde temperatuur
 tochtportaal
 andere:

klimaatcontrole

- dataloggers
 thermohygrografen
 thermohygometers
 monitoren klimaat
 andere:

lichtbeheersing

maatregelen getroffen inzake blootstelling aan licht

- nee ja, welke?

maatregelen getroffen inzake UV

- nee ja, welke?

onderhoud/controle

Verantwoordelijke (functie) voor de controle:

.....

Frequentie van de controle:

.....

Verantwoordelijke (functie) ijking meetinstrumenten:

.....

Worden bepaalde materialen, nadelig voor de archeologische voorwerpen, geweerd?

- nee ja, welke?

Specifieke afspraken met het onderhoudspersoneel?

- nee ja, welke?

Hoe zijn de archeologische voorwerpen in depot geplaatst?

- per vindplaats/context
 per materiaalsoort
 naar datum van binnenkomst
 andere criteria:

Opslag en verpakking archeologische voorwerpen?

- volgens specifieke richtlijnen of advies:
- eigen methode, waarom?

Meubilair

- rekken, materiaal?
- rekken stofvrij?
- nee
- ja, hoe?
- kasten, materiaal?
- koelkast(en)
- diepvrieskast(en)
- klimaatkasten (gebruik na conservering en/of restauratie)
- aparte opslagplaats 'kostbare' voorwerpen
- aparte opslagplaats 'kwetsbare' voorwerpen
- andere:

Verpakkingsmateriaal

- kartonnen dozen, pH:
- houten kisten
- kunststof dozen
- plastic kisten/dozen
- hermetisch afgesloten
- met silicagel en vochtindicator
- plastic zakken
- zuurvrij zijdepapier: zo ja, hoe regelmatig wordt dit vervangen?
- andere:

verpakkingsmateriaal uniform?

- ja nee

verpakkingsmateriaal in voorraad aanwezig ?

- ja nee

zijn de archeologische voorwerpen gemakkelijk bereikbaar?

- gemakkelijk vrij gemakkelijk moeilijk

conditie van de archeologische voorwerpen

is de conditie gekend?

- goed matig niet

bestaat er een conditierapport voor sommige archeologische voorwerpen?

- ja (+ bijlage) nee

het conditierapport bevat röntgenfoto's?

- ja nee

wie voert de controle uit op de conditie van de voorwerpen?

.....

frequentie van de controle?

.....

3. Actieve conservering en restauratie

Op wie wordt (werd) beroep gedaan voor de conservering en/of restauratie van archeologische voorwerpen? (graag in uw bijlage namen en adressenlijst)

- openbare dienst, motivatie van de keuze
- reputatie gevolgde methode
- prijs andere:

- privé-instelling/-persoon, motivatie van de keuze
- reputatie gevolgde methode
- prijs andere:
- eigen mensen

Waarom wordt er geselecteerd bij de conservering van archeologische voorwerpen?

- personeelstekort finances
 - dringendheid andere:
-

Welke criteria worden gebruikt voor de selectie van de archeologische voorwerpen die men wil conserveren?

- aard van het materiaal
- wetenschappelijke waarde
- toekomstige expositie of bruikleen
- zeldzaamheid
- andere:

Wanneer wordt geopteerd voor restauratie?

- aard van het materiaal
- wetenschappelijke waarde
- esthetische waarde
- expositie of bruikleen
- financiële mogelijkheden
- andere:

4. Conservering van archeologische voorwerpen bij lopende opgravingen

Laat u opgravingen uitvoeren?

- neen
- ja

Voert u zelf opgravingen uit?

- neen
- ja

Wordt bij de planning van opgraving(en) rekening gehouden met de conserveringsproblematiek?

- nee
- ja
- financieel
- conservator of andere bron
- advies ter plaatse
- technische voorzieningen (stromend water, droogrekken, ...)
- aangepast verpakkingsmateriaal
- producten voor conservering in situ
- mogelijkheid tot het nemen van röntgenfoto's
- andere:

Krijgen voorwerpen bij de opgraving reeds een conserverende behandeling?

- nee ja, welke?

Wat bij lichtingsproblemen? (d.i. bij het weghalen van het voorwerp uit de grond)

- zo goed mogelijke registratie, maar voorwerp als verloren beschouwd
 gebeurt weinig
 gebeurt regelmatig, omdat
 voorwerp met directe omgeving in blok gelicht
 met conserverende behandeling in situ
 zonder conserverende behandeling in situ
 omdat

Worden de archeologische voorwerpen naargelang materiaal gescheiden met het oog op een conservering?

- nee ja, welke?

Hoe worden de archeologische voorwerpen gereinigd?

- met water en borstel
☐ keramiek:	☐ ja	☐ nee
☐ glas :	☐ ja	☐ nee
☐ botmateriaal:	☐ ja	☐ nee
☐ andere materialen:		
- eventuele commentaar:
- met water
☐ keramiek:	☐ ja	☐ nee
☐ glas:	☐ ja	☐ nee
☐ botmateriaal:	☐ ja	☐ nee
☐ andere materialen:		
- eventuele commentaar:
- op andere wijze
☐ keramiek:	☐ ja	☐ nee
☐ glas :	☐ ja	☐ nee
☐ botmateriaal:	☐ ja	☐ nee
☐ andere materialen:		
- eventuele commentaar:

Welke maatregelen worden er genomen voor onmiddellijke conservering?

- metaal:
 hout:
 leder:
 textiel:
 ander organisch materiaal:
 bodemmonsters:

Wie reinigt de voorwerpen?

Wie zorgt voor de onmiddellijke conservering/ opvolging van de conditie van de voorwerpen?

SAMENWERKING MET ANDERE MUSEA EN/OF DIENSTEN INZAKE DE
ARCHEOLOGISCHE COLLECTIE

1. Frequentie van de samenwerking en met wie
 - regelmatig met
 - sporadisch met
 - uitzonderlijk met

2. Aard van de samenwerking en met wie
 - conservering en restauratie met
 - wetenschappelijk onderzoek met
 - archeologische opgravingen met
 - tentoonstellingen met
 - publiekswerking met
 - andere met

3. Bestaat er een gestructureerde samenwerking rond een deelaspect van de museumwerking en met wie (niet van toepassing voor archeologische bedrijven)
 - gemeenschappelijke reserve/depot met
 - promotie met
 - educatieve werking met
 - andere met

4. Bestaat er een vorm van samenwerking op internationaal niveau
 - nee
 - ja, aard van de samenwerking en met wie

WETENSCHAPPELIJK ONDERZOEK

1. Wordt er wetenschappelijk onderzoek uitgevoerd op de archeologische collectie (na basisrapportage) ?
 - ja, door eigen medewerkers
 - ja, door derden
 - neen

 2. Wordt wetenschappelijk onderzoek door derden gestimuleerd?
 - ja, hoe?
 - neen

 3. Publicaties met betrekking tot de archeologische collectie
 - aard van de publicatie(s):
 - reeks(en) waarin wordt gepubliceerd:
 - naam:
 - frequentie:
- eigen uitgave?
- ja
 - nee, door wie dan?

4. Bibliotheek met betrekking tot de archeologische collectie / opgravingen

Aanwezig?

- nee ja, sinds?

Hoe consulteerbaar?

- catalogus
 digitaal
 analoog
 op titel
 op auteur(s)
 op trefwoord

Omvang (bij benadering):

- aantal boekdelen:
 aantal tijdschriftenreeksen:
 specialiteit:

Boekdelen met betrekking tot conservering en restauratie

- weinig
 matig
 veel
 eventueel aantal:

Vorm van samenwerking met andere musea en/of diensten?

- nee ja, aard samenwerking:
.....

Wie heeft toegang?

Openingsuren?

- dagen:
 uren voormiddag:
 uren namiddag:
 avond:
 op afspraak:

Op welke wijze consulteerbaar?

- steekkaarten
 geautomatiseerd
 andere:

5. Opgravingsarchief met betrekking tot de archeologische collectie

Het opgravingsarchief is :

- volledig (voor alle opgravingen of vondsten)
 deels
 onbestaand

Is er een link tussen de bodemvondsten en de onderzoeksdata?

- nee
 ja

Zo ja, welke? Digitaal, fysiek,

Het opgravingsarchief bevat:

- dagboeken
- rapporten
- foto's
- digitaal
- analoog
- plannen
- digitaal
- analoog

.....

.....

.....

.....

Vorm van samenwerking met andere musea en/of diensten?

- nee
 - ja, aard samenwerking en met wie:
-

Wie heeft toegang?

Openingsuren?

- dagen:
- uren voormiddag:
- uren namiddag:
- avond:
- op afspraak:

Op welke wijze consulteerbaar?

- steekkaarten
- geautomatiseerd
- andere:

Indien gegevens over de archeologische voorwerpen en de opgravingen (plannen, tekeningen, dagboeken, enz.) van waaruit zij afkomstig zijn niet in het museum berusten, waar bevinden zij zich dan?

6. Reserve/archeologisch depot

toegankelijkheid van de archeologische voorwerpen:

- gemakkelijk
- vrij gemakkelijk
- moeilijk

is er een vorm van samenwerking met andere musea en/of diensten?

- nee
 - ja, aard van de samenwerking en met wie:
.....
- toegankelijkheid voor wie?

op welke wijze ontsluiting?

- steekkaarten
- geautomatiseerd
- andere:

eventuele commentaar:

.....
.....
.....
.....
.....
.....

Heeft u specifieke noden, wensen, suggesties, vragen in verband met depotbeleid ?

.....
.....
.....
.....
.....
.....
.....
.....

Provinciaal Erfgoedcentrum, Lotharingenstraat 1, 9700 Oudenaarde (Ename)
055 30 03 44
erfgoeddepot@oost-vlaanderen.be